

GDAŃSKA WYŻSZA SZKOŁA HUMANISTYCZNA
WYDZIAŁ PEDAGOGIKI

Magdalena Lidia Boczoń

Numer albumu: 6768

OD HARCERZA STARSZEGO DO INSTRUKTORA

Praca licencjacka
Napisana pod kierunkiem
Dr Józefa Żerko prof.GWSH

Gdańsk 2004

Spis treści

WSTĘP	2
ROZDZIAŁ I	
Rozwój dziecka	5
1. Średnie dzieciństwo	5
2. Okres dorastania	13
ROZDZIAŁ II	
Instruktor ZHP	20
1. Konsekwencja, Odpowiedzialność, Przykład własny - czyli K.O.P. dla instruktora	21
2. Samokształcenie	26
ROZDZIAŁ III	
Metodyka	29
1. Praca w grupie	30
2. Metoda harcerska	34
ROZDZIAŁ IV	
Z doświadczeń 8 Gdańskiej Drużyny Harcerskiej im. Morskiego Dywizjonu Lotniczego.	43
1. Plan zbiórek i krótka prezentacja drużyny	43
2. Inne formy aktywności drużyny	50
ZAKOŃCZENIE	54
Bibliografia	57
Metryczka Pracy	59

WSTĘP

„Szczególnie dobrze przystosowana do pełnienia funkcji wychowawczych jest dla uczniów szkół podstawowych i średnich organizacja harcerska. Zaspakaja ona potrzebę przynależności do grupy rówieśniczej i potrzebę odgrywania określonej roli w społeczeństwie. Różnorodne formy pracy stosowane w harcerstwie odpowiadają zainteresowaniom dzieci i młodzieży dorastającej, a także starszej, kształtując zarazem ich postawy społeczne i patriotyczne oraz umiejętność współpracy i współdziałania. Prawo harcerskie, zdobywanie stopni i sprawności harcerskich stanowią atrakcyjny zespół bodźców, które mobilizują dzieci zarówno młodsze, jak i starsze do wysiłku w kierunku społecznie pożądanym oraz kształtują pozytywne cechy ich osobowości: samodzielność, inicjatywę, wytrwałość w dążeniu do celu, odwagę, uczynność, prawdomówność, opiekuńczość w stosunku do słabszych”¹. W ten sposób o Związku Harcerstwa Polskiego wyrażają się znani polscy uczeni - Maria Przetacznik-Gierowska i Ziemowit Włodarski i nie tylko oni. My, zaś współcześni instruktorzy przesiąknięci do szpiku kości ideą harcerstwa, staramy się przekazać potomnym owy niezwykle piękny i prawy sposób na życie. Największej ku temu sposobności dostarcza prowadzenie drużyny, gdzie wychowujemy i przygotowujemy do przejęcia naszej roli podopiecznych.

Każdy instruktor zaczyna swoją działalność od Zobowiązania Instruktorskiego, które brzmi: „**Przyjmuję obowiązki instruktorki/instruktora Związku Harcerstwa Polskiego. Jestem świadoma/świadomy odpowiedzialności harcerskiego wychowawcy i opiekuna. Będę dbać o dobre imię harcerstwa, przestrzegać Statutu ZHP, pracować nad sobą, pogłębiać swoją wiedzę i umiejętności. Wychowam swojego następcę. Powierzonej przez Związek Harcerstwa Polskiego służby nie**

¹ Maria Przetacznik-Gierowska, Ziemowit Włodarski, Psychologia wychowawcza 2, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 212.

opuszczę samowolnie². Po wypowiedzeniu tych słów staje się pełnoprawnym wychowawcą i opiekunem, ale czy zawsze jest gotów na podjęcie tego wyzwania?

Być instruktorem Związku Harcerstwa Polskiego to nie tylko zaszczyt, ale także ogromna odpowiedzialność. Osoba, która nie odczuła nigdy tego ciężaru, nie będzie w stanie w pełni zrozumieć moich słów. Jednakże każdy opiekun zgodzi się z może dość egocentrycznym stwierdzeniem, iż wychowywanie drugiego człowieka to jedna z najcięższych i najważniejszych prac. Albowiem pedagog musi wszelkimi aspektami swojego życia dawać nienaganny przykład. Powinien być nieustannie gotowy do działania, maksymalnie przygotowany do zajęć, zawsze w dobrym humorze i z pozytywnym nastawieniem do ludzi. Tu nie ma miejsca na improwizację i niedociągnięcia. Dziecko zawsze obserwuje, analizuje i naśladuje wszystkie nasze zachowania. Mimo to, większość doświadczonych instruktorów mówi, że w przypadku swojej pierwszej drużyny, pierwszej funkcji instruktorskiej, czy nawet pierwszej komendantury na obozie, zostali „rzuceni na głęboką wodę”. Można, więc powiedzieć, że uczyli się w praktyce i dla nich było to z pewnością niezwykle cenne przeżycie. Jednakże jako pedagodzy musimy mieć na względzie przede wszystkim dobro dziecka, a co za tym idzie potępić powyższą metodę.

Niezwykle istotne jest stopniowe i dokładne przygotowanie swoich następców, aby nie popełniali oni błędów naszej młodości wynikających z niewiedzy oraz aby działania ich stały się w pełni świadome i profesjonalne. Dlatego też kurs drużynowych stanowiący jedyną formę przekazu wiedzy pedagogicznej, powinien być zaledwie jej przypomnieniem i ugruntowaniem. Autor, zatem w swojej pracy propaguje nowe rozwiązanie sytuacji. Proponuje utworzenie z harcerzy starszych, którzy w przyszłości mają pełnić funkcje instruktorskie w środowisku, jednej drużyny, zajmującej się nie

² Statut Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1998, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty, s. 8.

tylko wędrownictwem, ale również poznawaniem wiedzy niezbędnej do prowadzenia drużyny i opieki nad dziećmi oraz łączeniem jej z praktyką pod czujnym okiem drużynowego.

Poniższą pracę można podzielić na dwie części, teoretyczną i praktyczną. W skład pierwszej wchodzi trzy początkowe rozdziały, które mówią o tym, co przyszły instruktor wiedzieć powinien: o rozwoju dziecka, najważniejszych cechach wychowawcy i jego samorozwoju oraz metodyce harcerskiej i pracy z grupą.

Rozdział dotyczący człowieka zawiera niezbędne informacje na temat dwóch okresów życia: średniego dzieciństwa i dorastania. Lata, na które przypadają, obejmują zuchy, harcerzy, harcerzy starszych oraz wędrowników, czyli wszystkie grupy wiekowe, z jakimi możemy mieć do czynienia prowadząc drużynę. Podana treść zaś dotyczy rozwoju psychicznego, fizycznego i osobowościowego, a także wszelkich zachowań temu towarzyszących.

Rozdział drugi poświęcony jest osobie instruktora. Zawiera zbiór cech, jakie powinien sobą reprezentować wychowawca oraz możliwości samorozwoju w harcerstwie poza prowadzeniem drużyny. Na szczególną uwagę zasługują rozważania na temat konsekwencji, odpowiedzialności oraz przykładu własnego.

Rozdział trzeci skoncentrowany jest na metodyce. Porusza zagadnienia pracy z grupą, wpływu na jednostkę poprzez mechanizmy grupowe i oczywiście obecnie obowiązującej metodyki harcerskiej.

Część drugą i jednocześnie koniec pracy stanowi rozdział czwarty. Mówi on, bowiem o tym jak wcielić w życie powyższy pomysł, opierając się na doświadczeniach 8 Gdańskiej Drużyny Harcerskiej. Zawiera także przykładowy dwuletni plan zbiórek i inne cenne informacje oraz pomysły.

ROZDZIAŁ I

Rozwój dziecka

Istnieją pewne prawa, którymi rządzi się postępowanie człowieka. Zatem każdy, kto chce pracować z ludźmi powinien je znać i umiejętnie z tej wiedzy korzystać. Bez zrozumienia podopiecznego, nie będziemy w stanie świadomie mu pomóc, rozwinąć go, a tym bardziej zmienić. Zanim, więc podejmiemy próbę przeprowadzania jakichkolwiek oddziaływań wychowawczych, musimy poddać analizie okres rozwoju psychicznego, fizycznego oraz osobowościowego osoby, z którą chcemy pracować. Jest to pierwsze i zarazem niezwykle ważne zadanie dla przyszłego instruktora. Dopiero po zaznajomieniu się z ogólnymi prawami można zaobserwować indywidualność dziecka i odpowiednio to wykorzystać, aby zaistniał proces wychowania.

W poniższym rozdziale omówione zostaną dwa etapy rozwoju: średnie dzieciństwo i okres dojrzewania, bowiem te lata przypadają na czas przebywania w drużynie harcerskiej. Część pierwsza to zuchy i harcerze, a druga – harcerze starsi i wędrownicy. Oczywiście wiadomości tu zawarte są tylko bazą wyjściową do zrozumienia mechanizmów postępowania człowieka. Nie wolno także zapomnieć o indywidualnym podejściu do podopiecznego.

1. Średnie dzieciństwo

Okres ten zwany jest także latami szkolnymi. Trwa od 6 do 12 roku życia³.

Rozwój fizyczny

Rozwój fizyczny jest powolny, acz stały. Zazwyczaj po ukończeniu 9 lat dziewczynki zaczynają być wyższe i cięższe od chłopców. Tendencja ta utrzymuje się aż do, występującego w okresie dorastania, skoku rozwojowego. Zaś twarz i cała

³ Jeffrey Tuner, Donald B. Helms, Rozwój człowieka, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 280.

sylwetka, na skutek zmiany w rozmieszczeniu i grubości tkanki tłuszczowej, zmienia się z charakterystycznej dla dziecka w dojrzałą.

W tym okresie kości dziecka, które dotychczas były miękkie i gąbczaste, zaczynają twardnieć i sztywnieć. Zjawisko to potrwa do około 20 roku życia. Ponieważ jednak wzrost szkieletu jest szybszy niż mięśni i więzadeł, częste dla tego etapu rozwojowego są zwichnięcia stawów oraz wady postawy, a także, towarzyszące skokom rozwojowym, bóle mięśniowe.

Jest to również czas, gdy wypadają zęby mleczne i wyrzynają stałe. Charakterystycznym, zatem zjawiskiem jest tak zwany szczerbaty uśmiech, co może powodować dyskomfort psychiczny.

„Rozwój fizyczny dziecka umożliwia mu osiągnięcie wysokiego stopnia sprawności i zręczności w złożonych formach aktywności motorycznej takich, jak na przykład pisanie, modelowanie, gry ruchowe, różnorodne działania o charakterze konstrukcyjno technicznym”⁴. Dziecko szybko rozwija tzw. dużą motorykę, czyli wszelkie czynności związane z angażowaniem całego ciała np. skakanie na skakance, jazda na rowerze czy wrotkach. Rozwój tzw. małej motoryki, czyli koordynacji ruchowej, postępuje wolniej, w związku, z czym ciągle jeszcze można spodziewać się niezręczności i niezdarności.

Rozwój umysłowy

Początkowo źródłem wiedzy o samym sobie są dla dziecka doświadczenia zdobyte podczas zabaw, jednakże z biegiem czasu coraz większą rolę zaczynają odgrywać wyniki nauki szkolnej⁵. Dokonujące się w tym czasie postępy w rozwoju umysłowym są wzmocniane dzięki doświadczeniom zdobywanym w szkole oraz zdolnościom do systematycznego zajmowania się wieloma zmiennymi równocześnie.

⁴ Maria Tyszkowa, Aktywność i działalność dzieci i młodzieży, Warszawa 1977, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 112.

⁵ Op. cit., s. 119.

Dziecko potrafi rozwiązywać problemy matematyczne jednakże jego umysł ma jeszcze pewne ograniczenia poznawcze. Jest bardziej systematyczne i obiektywne niż osobniki młodsze, lecz ciągle nie potrafi myśleć abstrakcyjnie. Pozostaje to całkowicie poza jego doświadczeniem i nie może być uchwycone przez analogię. Szczególnie widoczny jest również rozwój języka, przejawiający się we wzroście zasobu słów, semantyki, składni i pragmatyki. Widać jednak znaczne różnice pomiędzy rozwojem umysłowym na początku i pod koniec okresu średniego dzieciństwa.

Stadia rozwoju poznawczego według Piageta⁶

Myślenie intuicyjne – pojawia się pomiędzy 4 i 7 rokiem życia. Dziecko opiera swoje myślenie raczej na bezpośrednich spostrzeżeniach i doświadczeniach niż operacjach umysłowych. Egocentryzm nadal istnieje, lecz ewoluuje w swoją wyższą postać – egocentryczną orientację na symbole i obiekty, które symbole te przedstawiają.

Centracja – stanowi koncentrację na jednej, najbardziej rzucającej się w oczy właściwości obiektu z jednoczesnym pominięciem jego innych cech.

Rozumowanie transdukcyjne - czyli od szczegółu do szczegółu. Dziecko nie poszukuje informacji, aby rozwiązać problem, tylko od razu wyciąga wnioski. Nawet w przypadku, gdy brak związku między danymi obiektami lub zdarzeniami, dzieci poszukują jakiejś funkcjonalnej właściwości, która pozwoli im je połączyć i dokonać implikacji. Zamiast systematycznie poszukiwać informacji, dzieci wyciągają wnioski.

Rozumowanie przekształceniowe (transformacyjne) – dziecko jest w stanie zrozumieć poszczególne stadia zmiany, ale nie potrafi uchwycić ich w całości. W efekcie może opisać jedynie początkową i końcową fazę.

Odwracalność – czyli niezdolność do odwracania operacji umysłowych.

⁶ Jeffrey Tuner, Donald B. Helms, Rozwój człowieka, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 287-294.

Operacje konkretne – pojawiają się pomiędzy 7 a 11 rokiem życia. Jest to, według Piageta trzecie stadium rozwoju poznawczego, podczas którego dziecko zaczyna myśleć logicznie i staje się zdolne do formułowania planu poprzedzającego przebieg działania.

Stołość – w tym stadium dziecko jest już zdolne zrozumieć pojęcie stałości, które oznacza, że dana substancja zachowuje swoje pierwotne właściwości, bez względu na zmiany zachodzące w zewnętrznym, fizycznym wyglądzie, lub jej rozmieszczeniu.

Klasyfikacja – jest to zdolność do rozumienia pojęć klas, podklas i dokonywania inkluzji klas.

Szeregowanie – pojawia się u większości między 7 a 8 rokiem życia. Jest to zdolność do porządkowania obiektów według ich wielkości.

Lata szkolne to także okres, kiedy możemy u dziecka odkryć różnego rodzaju problemy w uczeniu się, jak na przykład: dysleksję, dysgrafię, deficyt językowy, słuchowy, organizacji przestrzennej, pamięciowy, zdolności społecznych. Nie są one w żadnym stopniu tożsame z opóźnieniem umysłowym, co więcej, dzieci z takimi trudnościami mają zazwyczaj ponadprzeciętną inteligencję⁷. Tego rodzaju problemy z przetwarzaniem informacji są raczej efektem nieprawidłowości w funkcjonowaniu ośrodkowego układu nerwowego. Aby uporać się z powyższą sytuacją, musi wystąpić zbieżność takich czynników, jak: właściwa interwencja, wspierające środowisko domowe, motywacja do osiągnięcia celu u dziecka.

Rozwój emocjonalny

Spektrum emocji dzieci w wieku szkolnym jest znacznie bardziej zróżnicowane i wyszukane niż w poprzednim okresie. Dodatkowo stale rośnie ich zdolność do wykrywania i rozumienia emocji innych osób. Jednakże, w związku ze społecznymi

⁷ Op. cit., s. 302-303.

stereotypami zachowań płci, nie zawsze dziecko może pokazać pełen repertuar emocjonalny.

Charakter podstawowych ludzkich emocji jest jednak nieco różny w odmiennych okresach życia. Oto niektóre z nich w świetle średniego dzieciństwa⁸.

Strach i lęk – W związku z całkiem nową sytuacją społeczną nowe lęki dziecka dotyczą oczywiście szkoły i rodziny oraz możliwości odrzucenia i dezaprobaty tych środowisk. Stare obawy dotyczą ciągle zjawisk nadprzyrodzonych, lecz powoli mija strach związany z zapewnieniem bezpieczeństwa ciała oraz lęk przed hałasem, ciemnością i burzą.

Złość i agresja - Mimo iż dzieci w tym wieku zaczynają powoli uczyć się okazywania złości i agresji na różne sposoby, nadal dominuje wyrażanie ich za pomocą siły fizycznej. Zjawiskiem charakterystycznym dla tego okresu jest także wroga agresja, powodowana tendencją dzieci do sądzenia z góry, że są umyślnie ranieni lub niesłusznie oskarżani, bez uprzedniego przeanalizowania intencji i motywów innych osób.

Szczenie i humor – dzieci w tym wieku lubują się we wszelkiego rodzaju dowcipach. Humor związany jest jednak nierozdzielnie ze szczęściem, którego dostarczają im zwykle sytuacje życiowe oraz społeczeństwo. Jak u wszystkich ludzi w różnym wieku będzie to więc poczucie akceptacji, osiągnięcie celu, zaciekawienie, zaspokojenie ciekawości, rozwój nowych zdolności, wyzwania, przebywanie z ukochanymi i przyjaciółmi, niespodzianki, wartościowe podarunki i mnóstwo innych rzeczy.

Miłość – Dzieci obdarzone miłością akceptują siebie jako ważne obiekty uczucia i potrafią obdarzać oraz dzielić się nią z innymi. Podopieczni w wieku szkolnym wiedzą już, że miłość można wyrażać w różny sposób, ale ciągle jeszcze okazują ją przede wszystkim fizycznie, poprzez uściski i pocałunki.

⁸ Op. cit., s. 309-311.

Osobowość i rozwój społeczny

Jest to okres aktywnego rozwoju osobowości i rozwoju społecznego, w którym wszelkie interakcje poszerzają się i stają się bardziej złożone. Dzieci uczą się dostosowywania swoich zachowań do licznych wymagań i oczekiwań społeczeństwa, jak również rozwijają role związane z płcią. Kontakty z innymi oraz nowe doświadczenia umożliwiają jednostce wgląd w siebie i tworzenie poczucia własnej świadomości.

Wpływ rodziny

Jest to okres szczególnych wyzwań. Zmienia się pozycja dziecka w rodzinie, jego obowiązki, wymagania i przywileje, także stosunki z rodzicami, rodzeństwem oraz krewnymi⁹. Dzieci, mimo iż nadal bardzo potrzebują swoich rodziców i szukają w nich oparcia, dążą jednocześnie (według Eriksona) do wykształcenia w sobie przedsiębiorczości i chcą spędzać więcej czasu z dala od bliskich. Wielu rodziców przeraża owe zjawisko i potrzebują zapewnień, że jest to normalny etap w życiu jednostki i że nadal są jej potrzebni, a nawet ich rola w kształtowaniu nowych społecznych dążeń jest szczególna i wyjątkowa.

Wpływ szkoły

Szkoła narzuca dziecku całkiem odmienny rytm życia. Zaczyna być drugim - obok rodziny - środowiskiem wychowawczym, wywierającym na nie bezpośredni wpływ¹⁰. Pod wpływem społeczeństwa musi ono dostosować się do nowych zwyczajów i wymagań. W tym czasie znacznie rozwijają się różne sfery życia dziecka, w tym przede wszystkim poznawcza. Większość dzieci jednak raduje się z faktu pójścia do szkoły i oczekuje ciągłych wyzwań rozwojowych.

⁹ Maria Przetacznik-Gierowska, Ziemowit Włodarski, Psychologia wychowawcza 2, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 200.

¹⁰ Op. cit.

Wpływ nauczyciela

Dzieci ciągle jeszcze uzależnione są w znacznym stopniu od dorosłych, nauczyciel zaś w pewnym sensie pełni rolę zastępczego rodzica, więc większość podopiecznych albo przywiązuje się do niego, albo wzbudza on w nich strach. Szkoła to także miejsce, gdzie wpaja się dzieciom przekonanie, że każdy dorosły jest autorytetem godnym zaufania, a środowisko bezpieczne, stymulujące i satysfakcjonujące. Za pomocą nauczania i wychowywania nauczyciele przekazują uczniom swoje osobiste postawy i przekonania. Warto zauważyć, że skuteczny nauczyciel to nie ten, który wprowadza zbyt restrykcyjną atmosferę i wywołuje poczucie ograniczonej własnej wartości, ale ten, który okazuje uczniom ciepło, zrozumienie, wsparcie i współczucie.

Wpływ grupy rówieśniczej

„Do grup rówieśniczych zaliczamy zarówno spontaniczne grupy nieformalne (grupy zabawowe, paczki i inne ugrupowania w klasie i poza nią), jak też formalne grupy dziecięce i młodzieżowe (organizacje, kluby, koła zainteresowań, grupy obozowe lub kolonijne, itp.)”¹¹. Mają one ogromne znaczenie dla dziecka w wieku szkolnym, ponieważ zaspakajają najważniejsze potrzeby tego okresu – izolacji od dorosłych, przynależności oraz przebywania wśród osób w równym wieku i o podobnych upodobaniach. Poza tym uczy się w niej współpracy, zasad obcowania z innymi oraz uwzględniania ich potrzeb i wrażliwości. „Postępująca umiejętność współżycia w grupie wiąże się ściśle z dokonującym się równocześnie rozwojem moralnym, prowadzącym do przestrzegania różnorodnych norm społecznych i etycznych”¹². Najwięcej o grupie rówieśniczej, zasadach jej działania oraz relacjach z innymi i własnej w niej roli, dziecko dowiaduje się poprzez zabawy. To właśnie dzięki nim dziecko zdobywa doświadczenia i uczy się jak radzić sobie zarówno z sukcesami, jak i

¹¹ Op. cit., s. 209.

¹² Poradnik drużynowego gromady zuchowej, red. pfm. Ewa Prędka, hm. Sławomir Rudziński, Warszawa 1997, Harcerskie Biuro Wydawnicze HORYZONTY, s. 15.

porażkami. Zabawy tematyczne dają początek różnym innym formom niezabawowej działalności(...), która stopniowo zostaje ujmowana w ramy organizacyjne różnych kół zainteresowań na terenie szkoły”¹³. Grupy rówieśnicze jednak rządzą się pewnymi prawami – dzielą dzieci na popularne i niepopularne, wyodrębniają przywódców i ich zwolenników. W przypadku dzieci odrzucanych, możemy mieć do czynienia z pewnymi negatywnymi konsekwencjami, jak społeczna izolacja, poczucie niekompetencji społecznej, a nawet nerwice czy zachowania przestępcze.

W sytuacjach trudnych, traumatycznych przeżyć, powodujących lęk, ból i niepokój, dzieci wypracowują w sobie pewne zachowania będące formą ochrony. Są to tak zwane mechanizmy obronne, które niestety pozwalają przezwyciężyć tylko objawy, a nie przyczyny problemu. Oto niektóre z nich¹⁴:

Racjonalizacja – występuje, gdy dana osoba stara się usprawiedliwić i logicznie wyjaśnić przyczyny własnego niepowodzenia lub wady.

Projekcja - polega na przypisywaniu własnych niepowodzeń czy wad innym osobom.

Przemieszczenie – charakteryzuje się kierowaniem wrogich emocji na osobę mniej zagrażającą niż ta, która te je początkowo wywołała.

Zaprzeczenie rzeczywistości – jest to mechanizm obronny, polegający na ignorowaniu i zaprzeczaniu istnienia trudnych sytuacji.

Kompensacja – ma miejsce, kiedy dziecko chcąc zastąpić swoje braki, doskonali się w innych dziedzinach.

Regresja – jest to cofnięcie się do poprzednich okresów rozwojowych.

Reakcja pozorowana – aby zapobiec wyrażaniu niechcianych i niepożądanych pragnień, dziecko uczy się zastępowania ich innymi, przeciwnymi zachowaniami.

¹³ Maria Tyszkowa, Aktywność i działalność dzieci i młodzieży, Warszawa 1977, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 145.

¹⁴ Jeffrey Tuner, Donald B. Helms, Rozwój człowieka, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 330-331.

Unikanie i wycofywanie się – to dwa wspólnie występujące mechanizmy, przejawiające się w odwlekaniu lub odkładaniu na później realizacji nieprzyjemnego zadania.

2. Okres dorastania

Jest to niezwykle istotny okres w życiu człowieka. Stanowi przejście z dzieciństwa do dorosłości. W wielu kulturach wiąże się ze zjawiskiem inicjacji. Charakteryzuje go burzliwość przemian fizycznych i seksualnych, poszukiwanie własnej tożsamości i tworzenie całkiem nowych relacji interpersonalnych, w tym po raz pierwszy wyrażania odczuć seksualnych. Wszelkie dziedziny życia są ściśle związane z seksualnością dorastających. Nie można jednak określić dokładnych ram czasowych okresu adolescencji, ze względu na indywidualność każdego przypadku.

Rozwój fizyczny

Zmiany fizyczne dokonują się u poszczególnych osób w różnym tempie, ale następują w sposób ciągły, w określonej kolejności. Dominują w nich dwa zjawiska: pokwitanie i skok rozwojowy¹⁵.

Pokwitanie stanowi stadium, podczas którego kształtują się pierwszorzędne (narządy płciowe) i drugorzędne (związane z resztą przemian okresu dojrzewania, jak na przykład: owłosienie twarzy, czy rozwój piersi) cechy płciowe, stymulowane przez gruczoł przysadki i sterowane przez hormony układu dokrewnego – testosteron, estrogen i progesteron. Człowiek staje się zdolny do posiadania potomstwa. Ciało dziecka przekształca się wewnętrznie w ciało dorosłego.

Tuż przed pokwitaniem występuje jedna z najbardziej obrazowych zmian w rozwoju fizycznym nastolatków, zwana skokiem rozwojowym lub skokiem

¹⁵ Jeffrey Tuner, Donald B. Helms, *Rozwój człowieka*, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 341.

pokwitaniowym¹⁶. Charakteryzuje się znacznym przyspieszeniem tempa rozwoju, a następnie jego zwolnieniem. Obejmuje przyrost długości ciała oraz układu szkieletowego i na ogół u dziewczynek zaczyna się dwa lata wcześniej niż u chłopców. Towarzyszą mu także inne zmiany somatyczne, jak zwiększenie obwodu bioder i ramion, długości dłoni i stóp oraz obwodu głowy. Nietypowy wygląd, związany ze skokiem rozwojowym i pokwitaniem może powodować dyskomfort psychiczny i prowadzić do zaburzeń.

Ciągle również zwiększa się sprawność motoryczna nastolatków. Wzrasta siła, szybkość reakcji i zdolność koordynacji. W tej dziedzinie jednak, prym wiodą chłopcy, lecz jest to związane z wychowaniem przez społeczeństwo.

Psychologia okresu dorastania

„Tym, co stanowi o szczególnym uroku młodości, co nadaje jej barwę i intensywność przeżyć są emocje. (...) W początkowej fazie dorastania można obserwować dużą chwiejność (labilność) emocji”¹⁷. Powoduje ona trudności w zrozumieniu wychowywaniu młodzieży¹⁸. „Rozwój uczuć w okresie dorastania zmierza w kierunku uzyskania dojrzałości uczuciowej...”¹⁹. Rozwój seksualny związany jest niestety z silnymi naciskami biologicznymi i społecznymi. Diametralne zmiany, zachodzące w tym okresie wpływają na sposób widzenia siebie przez nastolatków. Powszechna staje się także silna koncentracja na ewoluującym „ja” seksualnym. Dla młodych ludzi jest to trudny czas, czas przystosowania do całkiem nowej rzeczywistości. Pojawiają się istotne problemy, które każda jednostka musi przezwyciężać.

¹⁶ Irena Obuchowska, Drogi dorastania, Warszawa 1996, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczna Spółka Akcyjna, s. 16.

¹⁷ Op. cit., s. 62-63.

¹⁸ Op. cit., 63.

¹⁹ Op. cit., 69.

Należą do nich między innymi:

- Miesiączka;
- Wytryski nasienia;
- Tyczkowaty wygląd;
- Szybki i nieproporcjonalny wzrost stóp i dłoni;
- Wypryski;
- Niezgrabność ruchowa;
- Załamania głosu;
- Późne lub wczesne dojrzewanie.

Rozwój umysłowy

Piaget wyróżnia następujące stadia rozwoju poznawczego²⁰

Operacje formalne – stadium to pojawia się między 11 a 15 rokiem życia i trwa przez całe życie. Stanowi odejście od ograniczeń charakterystycznych dla małego dziecka i pojawienie się dojrzałej myśli. Najłatwiej można określić owe zjawisko mianem giętkości procesów myślowych. Pozwala ono na objęcie umysłem każdego zadania, przed jakim została postawiona jednostka i stosowanie różnorodnych form logicznego myślenia. Umożliwia także wykorzystywanie pojęć i uczenie się na błędach, posługiwanie rozumowaniem dedukcyjnym i indukcyjnym oraz myśleniem abstrakcyjnym.

Myślenie abstrakcyjne – w tej fazie rozwoju, nastolatek jest w stanie zrozumieć już pojęcie abstrakcji. Nie ograniczają go aktualne bądź niedawne konkretne doświadczenia. Jest zdolny do myślenia o swej tożsamości i przyszłości, a nawet do formułowania wartości i tworzenia nowych idei.

²⁰Jeffrey Tuner, Donald B. Helms, Rozwój człowieka, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 349-354.

Strategie stosowane przy rozwiązywaniu problemów – Jednostka może posłużyć się rozumowaniem dedukcyjnym i indukcyjnym oraz dokonać dedukcji na podstawie hipotez.

Egocentryzm dorastających – Występuje w następstwie poszukiwania siebie i własnej indywidualności. Według Eriksona dzieli się na dwa typy myślenia. Pierwszy to tworzenie wyimaginowanych słuchaczy, czyli złudzenia, że inni są w takim samym stopniu zainteresowani ich wyglądem i zachowaniem, jak oni sami. Wiąże się to z podwyższoną wrażliwością na komentarze otoczenia. Drugi sposób myślenia to egocentryczne fantazjowanie na własny temat. Nastolatek, dla potwierdzenia swej niezwykłości tworzy i opowiada o sobie różne historie. Zjawisko to powoduje iluzję ochrony przed krzywdą, ryzykiem, a nawet śmiercią.

Głównym skutkiem młodzieżowego egocentryzmu jest podwyższony poziom świadomości siebie.

Osobowość i rozwój społeczny

Jednym z głównych procesów rozwojowych tego okresu jest kształtowanie własnej tożsamości przez nastolatków, czyli swoiste odkrywanie własnego ja i tworzenie odrębnej jednolitej osoby. Dynamiczny postęp w tej dziedzinie zapewnia obcowanie ze środowiskiem, w tym przede wszystkim z rówieśnikami.

Wpływ grupy rówieśniczej

"Wiek dorastania charakteryzuje się wzmożoną potrzebą społecznej przynależności i psychicznego porozumienia z innymi ludźmi we wspólnie realizowanej działalności"²¹. „Uczucia społeczne młodzieży znajdują (...) wyraz w tworzeniu związków rówieśniczych...”²². Grupa dostarcza modeli młodym osobnikom budującym

²¹ Maria Tyszkowa, Aktywność i działalność dzieci i młodzieży, Warszawa 1977, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 183.

²² Irena Obuchowska, Drogi dorastania, Warszawa 1996, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczna Spółka Akcyjna, s. 65.

własną tożsamość, oferuje oparcie i poczucie bezpieczeństwa w okresie, gdy usiłują oni zapewnić sobie niezależność od rodziny i autonomię. Samoakceptacja nastolatków wpływa na naturę i stopień relacji społecznych. I odwrotnie, informacje zwrotne i wzmocnienia ze strony rówieśników rzutują na postrzeganie siebie przez dorastających.

Wpływ rodziny

Życie rodzinne w okresie adolescencji dziecka jest niesłychanie trudne. Dorastający zaczynają stopniowo uwalniać swe postawy i przekonania od postaw i przekonań swych rodziców, którzy są zmuszeni do ponownego zmodyfikowania relacji dziecko-rodzic. Muszą oni zrozumieć, że ich dziecko powoli staje się całkowicie niezależną i odrębną jednostką, że jest zdolne do podejmowania samodzielnych decyzji na swój temat i niedługo przyjdzie czas, gdy odejdzie założyć własną rodzinę. Źródłem wielu nieporozumień między rodzicami a dorastającymi jest przypisywanie przez jednych i drugich różnego znaczenia tym samym zdarzeniom, co powoduje u nich odmienność uczuć; (...) W przypadku, gdy dorastający są zaniedbywani oraz rodzice popełniają wobec nich wiele błędów, mogą się oni przyłączyć do rówieśniczych grup dewiacyjnych²³.

Wpływ szkoły

Szkoła jest swoistą reprezentacją społeczności dorosłych. Spełnia niezwykle istotną funkcję w życiu nastolatków. Jest miejscem, gdzie rówieśnicy dzielą ze sobą doświadczenia i zainteresowania. Ma ogromny wpływ na tworzenie osobowości i poziomu samooceny dorastających oraz na ich rozwój społeczny. Uczy umiejętności komunikowania się, wrażliwości na potrzeby innych, a także pracy w grupie.

²³Op. cit., s.64-65.

Zaburzenia okresu dorastania²⁴

Samobójstwa nastolatków - jest to niestety częsta przyczyna zgonów wśród nastolatków, u podłoża której leży wiele różnorodnych przyczyn. Najczęstsze stanowią jednak konflikty rodzinne oraz niepowodzenia szkolne²⁵. Jednakże alkohol i środki odurzające mogą także być czynnikiem wspomagającym.

Zaburzenia łaknienia - najbardziej powszechne zaburzenia łaknienia to anoreksja oraz bulimia. Pierwsza polega na drakońskiej diecie. U jej podstaw leży obsesyjne dążenie do bycia szczupłą, powodowane wstydem i poczuciem winy związanym z jedzeniem. Bulimia natomiast to nadmierne objadanie się, a następnie wywoływanie wymiotów i stosowanie sporej ilości środków przeczyszczających.

Nadużywanie środków psychoaktywnych - dla wielu stosowanie tego rodzaju środków jest formą ochrony i zapomnienia o kłopotach. Osoby takie nie dopuszczają do siebie myśli o uzależnieniu, bądź nie zdają sobie z niego sprawy.

Przestępczość nieletnich - Czynniki wpływające na to zjawisko są bardzo zróżnicowane. Mogą nimi być:

- Rozbite rodziny;
- Brak miłości rodzicielskiej;
- Nadmierna dyscyplina;
- Zmienne zachowania rodziców;
- Ubóstwo;
- A nawet problemy w uczeniu się (oczywiście pośrednio).

²⁴ Jeffrey Tuner, Donald B. Helms, *Rozwój człowieka*, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 383-391.

²⁵ Irena Obuchowska, *Drogi dorastania*, Warszawa 1996, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczna Spółka Akcyjna, s. 184.

Podsumowanie

Wiedza zawarta w powyższym rozdziale powinna być dobrze znana przez przyszłych instruktorów. Zatem, aby wszystko odpowiednio poukładało się w głowie, najlepiej przeczytać go kilkakrotnie. W praktyce, bowiem wychowawca zmuszony jest do swobodnego korzystania z posiadanych wiadomości na omawiany temat, a nawet do pewnej elastyczności w operowaniu nimi. Poniżej przedstawiono także krótkie przypomnienie zadań rozwojowych w obu okresach, które może okazać się pomocne²⁶.

Stadium	Zadania rozwojowe
Średnie dzieciństwo	<ul style="list-style-type: none">• Uczenie się sprawności fizycznych potrzebnych w codziennych zabawach• Wytwarzanie zdrowych postaw wobec samego siebie i wzrastającego organizmu• Uczenie się przebywania z rówieśnikami• Uczenie się właściwości ról męskich lub kobiecych• Rozwijanie podstawowych umiejętności czytania, pisania i liczenia• Rozwijanie pojęć potocznych przydatnych w życiu codziennym• Rozwijanie świadomości, moralności i skali wartości• Osiąganie niezależności osobistej• Rozwijanie postaw wobec grup społecznych oraz instytucji
Adolescencja	<ul style="list-style-type: none">• Osiągnięcie nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci• Ukształtowanie roli męskiej lub kobiecej• Akceptacja swojego wyglądu i skuteczne posługiwanie się własnym ciałem• Osiągnięcie niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych• Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie• Przygotowanie do kariery zawodowej (niezależności ekonomicznej)• Rozwijanie ideologii (sieci wartości i systemu etycznego kierującego zachowaniem)• Dążenie i osiągnięcie postępowania odpowiedzialnego społecznie

²⁶ Maria Przetacznik-Gierowska., M. Tyszkowa, Psychologia rozwoju człowieka, Warszawa 2003, Wydawnictwo Naukowe PWN.

ROZDZIAŁ II

Instruktor ZHP

Instruktor to przede wszystkim wychowawca. Już sam stopień nadaje mu w oczach dzieci rangę osoby ważnej. Jeśli tylko potwierdzi to swoim zachowaniem i wiedzą, zawsze będzie wielkim autorytetem dla podopiecznych. Instruktor jest także przykładem człowieka, którym wychowankowie chcą stać się w przyszłości, wzorem do naśladowania. Dla niego harcerze pragną być lepsi i stale się doskonalić. W zamian drużynowy daje im poczucie bezpieczeństwa, akceptacji, zrozumienia i wsparcia, służąc zawsze pomocą. Jak tego dokonać? Kierując się **Prawem Harcerskim** oraz **Zobowiązaniem Instruktorskim**. Choć może to się wydawać niewiarygodne, w tych niewielu podstawowych regułach postępowania zawarta jest cała idea ZHP i wszystkie najważniejsze cechy dobrego człowieka i opiekuna. W dziesięć **Praw Harcerskich** wpisane są: patriotyzm, słowność, pożyteczność, chęć pomocy bliźnim, szacunek do innych, tolerancja, rycerskość, miłość do przyrody, karność i posłuszeństwo wobec opiekunów i przełożonych, pogoda ducha, oszczędność, ofiarność, czystość myśli, słów i uczynków. Jeśli dodamy do tego wszystkiego **Zobowiązanie Instruktorskie** oraz podstawową zasadę bycia harcerzem - **nieustanne dążenie do ideału**, nie możemy stać się niczym innym, tylko wymarzoną opiekunem i wychowawcą.

W rozdziale tym położono nacisk na pewne szczególne cechy charakteru i omówiono je bliżej. Jak również poddano pod rozwagę kilka pomysłów młodym instruktorom, aby wiedzieli gdzie szukać pomocy i wsparcia oraz jak pokierować dalej swoją drogą rozwoju.

1. Konsekwencja, Odpowiedzialność, Przykład własny - czyli

K.O.P. dla instruktora

Rozdział ten dedykowano niezdecydowanym, gdyż jest on dla nich ostatnim dzwonkiem na wycofanie się. Przedmiotem rozważań będą przede wszystkim trzy najważniejsze zasady w pracy z dziećmi. Nie są one receptą na idealne oddziaływania wychowawcze, lecz zbiorem niezbędnych zachowań instruktora, bez których wszelkie działania w drużynie skazujemy na porażkę. Zwrócono, więc na nie szczególną uwagę, omawiając każdą z nich po kolei i poświęcając temu zagadnieniu osobny rozdział. Po krótko przedstawiono także inne cechy, które powinien posiadać wychowawca, będące uzupełnieniem trzech głównych.

K- jak konsekwencja. Zarówno w przestrzeganiu ustalonych zasad, jak i w ogólnym działaniu. Z własnego doświadczenia mogę powiedzieć, iż niezastosowanie jej grozi poważnymi konsekwencjami. Powoduje utratę kontroli nad grupą, a nawet autorytetu w oczach dzieci. Ktoś mógłby zarzucić autorowi w tym momencie restrykcyjne podejście do wychowania, ale jest to całkowicie mylna teza. Konsekwencja nie oznacza autorytarnego wychowania, choć może się w nie przekształcić. Dlatego zawsze należy pamiętać o racjonalnym uzasadnianiu swoich decyzji podopiecznym. Zobowiąże nas to do samokontroli i ciągłej weryfikacji własnych poczynań. Aby jednak całkowicie uniknąć nieporozumień, najlepiej jest spisać wspólnie z grupą tak zwany kontrakt, zawierający prawa i obowiązki każdej ze stron. Dzięki temu zawsze mamy się, do czego odwołać. Dodatkowo, ponieważ tworzony jest wspólnie z dziećmi, unikamy problemu narzucania reguł. Wiadomo, że dla młodego drużynowego, drużyna jest bardzo ważna i chce ją za wszelką cenę utrzymać. Jednakże mówiąc potocznie: gra nie warta jest świeczki. Bez zastosowania konsekwencji w grupie pojawi się anarchia, która doprowadzi do rozpadu drużyny.

Konsekwencja musi dotyczyć także wszelkich naszych poczynań. Pod żadnym pozorem nie można dopuścić do sytuacji, w której czyny staną się zaprzeczeniem tego, co mówimy. Pamiętajmy, że niespełnione obietnice podważają naszą wiarygodność, a tym samym zaufanie do nas. Jeżeli zaś dziecko w nas wątpi, to nie zaspakajamy u niego potrzeby bezpieczeństwa i prędzej czy później odejdzie ono z drużyny.

O- jak odpowiedzialność. Każdy, kto składa **Zobowiązanie Instruktorskie**, w pełni władz umysłowych wypowiada słowa świadczące o zrozumieniu tego obowiązku i dobrowolnym jego przyjęciu: „Jestem świadoma/świadomy odpowiedzialności harcerskiego wychowawcy i opiekuna”²⁷. Jednakże, nie wszyscy w pełni uzmysławiają sobie jego istotę i ciężar. O ile w przypadku niezastosowania dwóch pozostałych zasad grozi nam utrata autorytetu i rozwiązanie drużyny, o tyle nieodpowiedzialność może prowadzić do konsekwencji prawnych i dożywotnich wyrzutów sumienia. W razie jakichkolwiek problemów pierwszą oskarżoną osobą stanie się opiekun i nie będzie miejsca na wytłumaczenia czy przeprosiny. Nawet, z pozoru błahe niedopatrzienia mogą urosnąć do rangi wielkiego kryzysu. Dlatego też, nie wolno pozwolić sobie na żadne odstępstwa i zaniedbania. Warto zauważyć, że odpowiedzialność, jak żadna inna cecha charakteru, podnosi nasz autorytet w oczach społeczeństwa, szczególnie rodziców.

P- jak przykład własny. Statut ZHP na ten temat wypowiada się jasno: „ZHP realizuje harcerski system wychowawczy rozumiany, jako jedność zasad harcerskiego wychowania, metody i programu, w którym istotną rolę odgrywa osobisty przykład instruktora”²⁸. Nie ma, zatem wątpliwości, że jest to niezbędny składnik procesu wychowania. Dziecko stale obserwuje opiekunów i innych ludzi, którzy są dla niego osobami ważnymi. Naśladuje ich zachowania, chce być jak oni, postępować jak oni, a nawet wyglądać jak oni. Młody człowiek odbiera świat w sposób bardzo uproszczony i

²⁷ Statut Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1998, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty, s. 8.

²⁸ Op. cit., s. 5.

często nie jest w stanie zrozumieć, że różne okresy życia rządzą się swoimi prawami. Na pewne zachowania, dla nas całkiem naturalne i dozwolone, podopieczny jest jeszcze za młody i nie nazbyt dojrzały. Zawsze, więc musimy być czujni i stale się kontrolować, nieustrudzenie dążąc do ideału.

Przykład własny, zatem jest silnym środkiem oddziaływania na wychowanków, według zasady: Jeżeli ja mogę, to ty też. I nie chodzi tu o symboliczne pokazanie dziecku jak wykonuje się dane zadanie, tylko o pełne zaangażowanie i współpracę z podopiecznymi. Drużynowy jest nie tylko przywódcą i inicjatorem, ale także członkiem grupy i wzorem. Dlatego też, pierwszy zaczyna pracę i ostatni kończy. Przykład własny zwraca nam także uwagę na niezwykle przyjemny aspekt bycia wychowawcą. Naśladownictwo jest, bowiem najszczerzą formą pochlebstwa.

Trzeba jednak podkreślić, iż żadna z cech wychowawcy nie jest tak istotna i pożądana w procesie wychowawczym, jak ta, którą Aleksander Kamiński nazwał **wielką życzliwością**²⁹. J. W. Dawid zaś ujął owe zjawisko następującymi słowy: „Gdyby trzeba było wybierać między nauczycielem, który posiada dużą wiedzę fachową... ale któremu obca jest zupełnie ta miłość dusz, i z drugiej strony - takim, który przy bardzo skromnej wiedzy braku metodycznego przygotowania... duszę uczniów swoich swoją ogarnia i jak swoją kocha - pierwszeństwo bezwzględnie oddać by należało temu drugiemu”³⁰.

Jedynie owa życzliwość w sercu sprawia, że wychowawca wie jak odpowiednio należy podejść do dziecka, ponieważ dzięki niej kieruje się przede wszystkim jego dobrem. Dopiero „miłość dusz” pozwoli mu w pełni zrozumieć i wprowadzić w życie powyższe cechy, będące podstawą w procesie wychowawczym.

²⁹ Aleksander Kamiński, *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 2001, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, s. 208.

³⁰ Jan Władysław Dawid, *O duszy nauczycielstwa*, Lublin 1997, Oddział Lubelski Stowarzyszenia „WSPÓLNOTA POLSKA”, s. 42.

Skuteczność zabiegów wychowawczych opiera się także na innych kwalifikacjach. Nie są one tak istotne, jak powyższe, lecz stanowią niezbędne ich dopełnienie. Oto niektóre z nich³¹:

- Umiejętność planowania i organizowania działalności - Praca instruktora to ciągle układanie konspektów i realizowanie ich w praktyce. Poczynając od planów zbiórek, przez biwaki, aż do obozu. Aby prowadzić zajęcia poprzez ciągłą grę, trzeba być niezwykle twórczym, ale także posiadać zdolność „ujarzmiania chaosu”. Oznacza to, że wszelka działalność musi być skrupulatnie przygotowana i zorganizowana, aby w trakcie można było pozwolić dzieciom na spontaniczność, która uwolni ich potencjał.
- Umiejętności kierownicze - Drużyna to zespół ludzi, który musi mieć przywódcę. Rolę tę pełni właśnie drużynowy. To on prowadzi harcerzy, planuje im wszelkie działania i ma ostatnie słowo w podejmowaniu decyzji. Musi, zatem umieć korzystać ze swoich kompetencji tak, aby praca w zespole była owocna dla wszystkich. Oto pięć podstaw władzy według Frencza i Ravela (1959) oraz ich wady i zalety, w świetle badań empirycznych³²:

Podstawa władzy	Zalety / korzyści	Wady / straty
PRZYMUS	- jest prosty w stosowaniu - wzmacnia ego przywódcy - nie wymaga wiedzy i kompetencji	- niemiły podwładnym, obniża ich poczucie kontroli i wartości - wymaga stałego nadzoru nad podwładnymi - przeciwdziała wykształcaniu wewnętrznych mechanizmów kontroli - mało odporny na zmiany sytuacji - obniża produktywność

³¹ Maria Przetacznik-Gierowska, Ziemowit Włodarski, Psychologia wychowawcza 2, Warszawa 2002, Wydawnictwa Naukowe PWN, s. 213.

³² Bogdan Wojciszke, Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s. 412.

		podwładnych, ich satysfakcję oraz identyfikację z zespołem, w którym pracują
NAGRODY	<ul style="list-style-type: none"> - budują pozytywne relacje, gdyż są przyjemne dla obu stron - podnoszą poczucie wartości podwładnych - podwyższają produktywność podwładnych 	<ul style="list-style-type: none"> - wymaga stałego nadzoru nad podwładnymi - przeciwdziała wykształcaniu wewnętrznych mechanizmów kontroli
PRAWOMOCNOŚĆ	<ul style="list-style-type: none"> - wykształca i podtrzymuje normy u podwładnych - nasila zadowolenie i satysfakcję podwładnych oraz ich zaangażowanie 	<ul style="list-style-type: none"> - wymaga, aby podwładni wyznawali normy - wymaga jedności podwładnych - ograniczona jest tylko do pewnych dziedzin funkcjonowania podwładnego
FACHOWOŚĆ	<ul style="list-style-type: none"> - wykształca i podtrzymuje normy u podwładnych - nasila produktywność, satysfakcję podwładnych, ich zaangażowanie i identyfikację z zespołem, w którym pracują 	<ul style="list-style-type: none"> - wymaga kompetencji przywódcy - wymaga, aby podwładni uznawali te kompetencje - tworzy dystans między przełożonym a podwładnymi - ograniczona jest tylko do pewnych dziedzin funkcjonowania podwładnego
AKCEPTACJA	<ul style="list-style-type: none"> - budują pozytywne relacje, gdyż są przyjemne dla obu stron - podnosi poczucie wartości podwładnego 	<ul style="list-style-type: none"> - wymaga charyzmy od przywódcy - przełożony musi być autorytetem dla podwładnych - z reguły prowadzi jednak do fraternizacji, co utrudnia egzekwowanie wymagań

- Umiejętności współdziałania z innymi ludźmi w procesie wychowania - Harcerstwo to nie tylko organizacja, do której się przynależy, stanowi ono sposób bycia i funkcjonowania. Jego idee i zasady postępowania powoli przesiąkają każdą dziedzinę naszego życia, aby w końcu utworzyć jedną, nierozzerwalną całość. Dlatego też, im dłużej dziecko przynależy do drużyny tym większy wpływ ma na niego instruktor. Musi on jednak pamiętać, że główne środowiska wychowawcze stanowią dla podopiecznego: rodzina, szkoła i

społeczność lokalna. Tylko dzięki aktywnej współpracy z nimi osiągnąć można jedność celów i dążeń oraz pełnię wychowania, a czasami nawet jest to sposób na zatrzymanie dziecka w drużynie (np. działania instruktora nie mogą być sprzeczne z oczekiwaniami rodziców).

Wszystkich zainteresowanych pracą z dziećmi autor zachęca do szczególnej zadumy nad kwestiami poruszonymi w powyższym rozdziale. Zanim, bowiem zabierzemy się do współtworzenia osobowości i postaw młodych ludzi, musimy sobie uzmysłwić, że w przypadku błędnego wyboru krzywdzimy nie tylko siebie, ale i drugiego człowieka. Co gorsza jest nim nieświadome, bezbronne dziecko, zatem szkody jakie wyrządzimy będą miały wpływ na całe jego przyszłe życie. Rola opiekuna nie jest odpowiednia dla każdego, dlatego nie dajmy się zwieść chwilowemu kaprysowi. Zadbajmy, aby podjęta decyzja była świadoma, dojrzała i skrupulatnie przemyślana. Jest to nasz moralny obowiązek.

2. Samokształcenie³³

Musimy sobie uświadomić, że założenie drużyny i wychowanie jej nie jest efektem końcowym naszej drogi rozwoju. Stanowi tylko jeden z jej przejawów. Aby móc odpowiednio nauczać i wychowywać, zobowiązani jesteśmy do nieustannego samokształcenia i samowychowania. Dzięki temu będziemy mogli stale realizować własne potrzeby rozwojowe oraz nadal świetnie się bawić w gronie rówieśników. Drogi działań są zróżnicowane i można dopasować je do czasu, jakim dysponujemy, zaangażowania i własnych preferencji.

³³ Program autorski, Magdalena Boczoń, Październik 2003.

Drużyna wędrownicza

Jeżeli poza prowadzeniem drużyny zostało nam jeszcze mnóstwo czasu i chęci do działania, najlepiej stworzyć z siebie podobnymi drużynę lub patrol wędrowniczy. Opcja ta daje nam mnóstwo możliwości rozwoju i służby. Obszerna charakterystyka tego typu drużyny omówiona zostanie w kolejnym rozdziale, zatem dodam tylko, że z pewnością przydział ten zajmie nam cały wolny czas i dostarczy wiele wrażeń i wyzwań.

Funkcja w hufcu lub chorągwi

W przypadku, gdy mamy nieco mniej czasu, ale ciągle wielki zapał i chęć pracy z innymi środowiskami, najlepiej zdecydować się na działalność w hufcu lub chorągwi. I tu pole do popisu jest szerokie: finanse, organizacja, kształcenie, program, namiestnictwo i wiele innych dziedzin czekających na twórczych ludzi. Można także pokusić się o stanowiska głównego zarządzania, jak komendant, czy jego zastępca. Wszystko zależy od naszych zdolności, preferencji oraz chęci do działania.

Krąg Instruktorski

Jeśli niestety mamy ograniczony czas i zarazem już nie wiele zapału do działania poza drużyną, a jednak czujemy, że od czasu do czasu moglibyśmy zrobić coś więcej, najlepszym wyjściem staje się Krąg Instruktorski. W ten sposób nie zobowiązujemy się do stałej aktywności, lecz w przypływie chęci i twórczości zawsze możemy służyć pomocą środowisku.

Kursy, szkolenia itp.

Wspaniałą możliwością kształcenia się są różnego rodzaju kursy, szkolenia itp. Podobnie jak w powyższym przykładzie nie wymagają od nas poświęcania stałej ilości czasu i dają nam pełen wybór, kiedy i w czym chcemy się doksztalać. Nie jest to co

prawda rodzaj służby, ale przynajmniej nie wstrzymujemy samorozwoju z powodu drużyny.

Pomysły własne

Gdy mimo wszystko podane opcje nie spełniają naszych wymogów, zawsze możemy wysunąć własne propozycje działalności w ramach ZHP. Mogą to być różnego rodzaju kółka, kluby, itp. Formy aktywności, zgodne oczywiście z ideą i celem organizacji. Twórczość, pożyteczne i przyjemne spędzanie czasu wolnego, poszerzanie własnych horyzontów i specjalizacja są właśnie tym, na czym harcerstwo się opiera.

Pośród przytoczonych powyżej przykładów aktywności poza drużyną każdy na pewno znajdzie coś odpowiedniego dla siebie. Pamiętajmy, że gdy sami przestaniemy się rozwijać z czasem utracimy ducha harcerstwa i ogólne rozeznanie w środowisku. Zamykając się, bowiem na różnorodne formy działania, sami wprowadzamy sobie ograniczenia. Istotą harcerstwa zaś, jak już wcześniej zostało napisane, jest nieustanne dążenie do ideału.

Podsumowanie

Powyższy rozdział poświęcony jest instruktorowi i jego obowiązkom. Autor zwraca uwagę na najważniejsze cechy wychowawcy i na bolesne konsekwencje ich nieprzestrzegania. Opisuje także możliwości samorozwoju oraz poddaje pomysły aktywności harcerskiej poza drużyną. Jest to niezwykle ważny rozdział, dlatego zasugerowano szczególną nad nim zadumę. Ma to na celu wyeliminowanie osób, które nie podążają funkcji wychowawcy oraz przypomnienie wszystkim instruktorom ich powinności.

ROZDZIAŁ III

Metodyka

W poniższym rozdziale zawarte zostały dwa rodzaje metod, będących podstawą wszelkich oddziaływań wychowawczych w drużynie. To właśnie na nich oparta jest praca instruktora z harcerzem.

Metoda nauczania - Jest to „...celowo i systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający osiągnięcie celów kształcenia, inaczej mówiąc, jest to wypróbowany układ czynności nauczycieli i uczniów, realizowany świadomie, w celu spowodowania złożonych zmian w osobowości ucznia”³⁴.

Znacznie szerzej opisano metodykę harcerską, ponieważ jest ona szczególnie istotna i stanowi fundament istnienia i funkcjonowania harcerstwa. Zwrócono także uwagę na fakt, że choć jest ona zróżnicowana wiekowo, prowadzi do realizacji wspólnych, głównych celów ZHP takich, jak:

- stwarzanie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego i fizycznego rozwoju człowieka,
- nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nałogów,
- upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do wartości stanowiących fundament harcerskich zasad: wolności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, równouprawnienia, samorządności, tolerancji i przyjaźni,
- upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą,

³⁴Encyklopedia pedagogiczna, Red. Wojciech Pomykało, Warszawa 1997, Fundacja Innowacja, s. 352.

- stwarzanie warunków do nawiązywania i utrwalania silnych więzi międzyludzkich ponad podziałami rasowymi, narodowościowymi i wyznaniowymi”³⁵.

1. Praca w grupie

ZHP to organizacja skupiająca osoby z całego kraju posiadająca własną strukturę organizacyjną. W związku, z czym Główna Kwatera ma pod sobą chorągwie, następnie są hufce, szczepy i wreszcie drużyny i zastępy, które nas jako drużynowych bezpośrednio interesują. Jednym z podstawowych elementów metodyki harcerskiej jest, więc system małych grup, co skłania nas ku problematyce grupy. Każdy instruktor-wychowawca powinien, zatem zapoznać się z nią, aby móc odpowiednio pracować z drużyną. Poniższy rozdział dotyczyć będzie definicji, praw i wpływu grupy.

„Grupą społeczną jest pewna liczba osób (najmniej trzy) oddzielonych od innych zasadą odrębności”³⁶.

Powstanie grupy warunkują³⁷:

- Dobór pewnej liczby osób;
- Wyznaczenie celu grupy;
- Określenie norm grupowych;
- Wspólny system wartości;
- Interakcja;
- Sformułowanie środków do realizacji celu;
- Akceptacja warunków funkcjonowania.

³⁵ Statut Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1998, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty, s. 4-5.

³⁶ Jan Szczepański, Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa 1970, PWN, s. 134.

³⁷ Stanisław Kozak, Socjologia grupy, Gdynia 2000, Wyższa Szkoła Morska w Gdyni, s. 14.

Praca w grupie powinna rządzić się pewnymi zasadami, aby współpraca przebiegała twórczo i w środowisku zdrowym dla wszystkich jej członków. Dlatego też, w drużynie:

- Wszyscy wykazują chęć współpracy;
- Mówi jedna osoba;
- Nie oceniamy i nie omawiamy siebie nawzajem;
- Mówimy do osoby, a nie o osobie;
- Każdy ma prawo głosu;
- Nie obrażamy innych;
- Wszyscy są aktywni;
- Dążymy do kompromisu;
- Działamy dla grupy, a nie dla siebie;
- Nie wynosimy informacji i tajemnic poza grupę³⁸.

Krótko mówiąc wszelkie działania powinny być oparte na tolerancji, wzajemnym szacunku i chęci współpracy. Pamiętajmy, że do harcerstwa przyjmujemy wszystkich - ale wszystkich, którzy chcą w nim być i godzą się na panujące zasady. Inną niezwykle istotną zasadą jest wzbudzenie u wszystkich członków drużyny poczucia, że są niezastąpieni. Każdy harcerz musi być przekonany o tym, że jest integralną częścią całości i bez niego nie można się obejść. Dzięki temu wszyscy w drużynie będą się czuli wyjątkowi, a zarazem silnie związani z resztą. Musimy jednak wziąć pod uwagę, że grupa jako taka, rządzi się pewnymi wewnętrznymi prawami i ma możliwość wpływania na decyzje swoich członków. Poddając analizie powyższą definicję grupy, skoncentrujemy się na jej drugiej części. Mówi ona o szeroko pojmowanej zasadzie odrębności, która to właśnie będzie podstawą naszych rozważań nad wpływem grupy na

³⁸ Kurs Instruktorów Teatralnych, Sielpia 2001, w zbiorach autora.

jednostkę. Człowiek w swej naturze jest „osobnikiem stadnym” przynależy, więc do różnych grup, które dzielają jego zainteresowania oraz zaspakajają potrzeby bezpieczeństwa i akceptacji. Przynależność do nich wiąże się jednak z przestrzeganiem pewnych norm, a także zasady ogólnej jedynomyślności poglądów. Dlatego też, aby utrzymać się na swoim miejscu w hierarchii grupy, człowiek skłonny jest do zmiany swoich poglądów i zachowań. Jest to tak zwany wpływ społeczny, czyli „...proces, w wyniku którego dochodzi do zmiany zachowania, opinii lub uczuć człowieka wskutek tego, co robią, myślą lub czują inni ludzie”³⁹. „Trzy najbardziej wyraziste przypadki wpływu społecznego to naśladownictwo - czyli kopiowanie cudzych zachowań we własnym działaniu, konformizm - uleganie rzeczywistości, czy tylko wyobrażonemu naciskowi ze strony innych ludzi stanowiących większość w danej sytuacji oraz posłuszeństwo wobec autorytetu - podporządkowywanie się poleceniom bądź sugestiom ludzi mających władzę czy autorytet”⁴⁰.

Naśladownictwo - może być nieświadome i świadome. Pierwsze to automatyczny proces przejmowania cudzych reakcji behawioralnych. Drugie zaś zwane jest inaczej modelowaniem. Osoba, która wykonuje podobne ruchy wydaje nam się bliższa i wzbudza w nas większą sympatię. Chartrand i Bargh nazywają naśladownictwo swoistym „klejem społecznym”. Zjawisko to można wykorzystać do pozyskania sympatii rodziców lub nauczycieli dziecka. Zwróćmy także uwagę na to, by nie faworyzować niektórych dzieci w drużynie, bo przypadkiem ich zachowanie zbliżone jest do naszego⁴¹.

Konformizm - jest nieświadomym przykładem wpływu grupy na jednostkę. Dana osoba nie sprzeciwia się poglądom ogółu, mimo iż posiada odmienne zdanie, gdyż boi się

³⁹ Bogdan Wojciszke, Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s. 246.

⁴⁰ Op. cit.

⁴¹ Op. cit., s. 246-247.

wyłamania z grupy i wstydu porażki. Zjawisko to potęguje jednomyślność i wielkość grupy. Powodowane jest trzema rodzajami wpływu: interpersonalnym, normatywnym i informacyjnym⁴².

Wpływ interpersonalny - oparty jest na zasadzie równowagi. Jednostka dąży do stabilizacji relacji z przyjaciółmi, ponieważ nawiązała z nimi bliski kontakt emocjonalny i wszelkie różnice zdań wprowadzają dyskomfort psychiczny i poczucie dysharmonii.

Wpływ normatywny - jednostka przestrzega norm grupy, ponieważ chce być postrzegana jako jej członek i akceptowana przez jej uczestników.

Wpływ informacyjny - Pod wpływem opinii grupy, osobnik ponownie zastanawia się nad swoimi poglądami i dokładnie je weryfikuje.

Zjawisko konformizmu wyjaśnia nam pewne, czasem wręcz absurdalne zachowania człowieka. Podsuwa nam także wniosek, że wszelkie pytania najlepiej jest kierować do konkretnych osób, a nie do całej grupy naraz.

Nas jednak, jako wychowawców w organizacji rozkazodawczej interesować będzie najbardziej zjawisko posłuszeństwa. Mamy z nim do czynienia, gdy nasze rozkazy są bezsprzecznie wykonywane przez grupę. Powodem posłuszeństwa jest świadomość przynależenia do organizacji rozkazodawczej, autorytet wydającego polecenie oraz jego mundur i stopień. Często też rozkazy wypełniane są w obawie przed karą (np. szorowaniem latryn).

Kolejnym ciekawym zjawiskiem jest tak zwana odpowiedzialność grupowa, stosowana niezwykle często w szkole i harcerstwie. Najczęściej obarcza się nią grupę, która nie chce wyjawić sprawcy czynu. Jednakże używana jest także w przypadku

⁴² Carol K. Oyster, Grupy, Poznań 2002, Zysk i S-ka Wydawnictwo, s. 160.

hardych wychowawczo osób, według zasady: jeżeli nie przekonuje cię autorytet instruktora, to przekona cię rozjuszona grupa.

Inne mechanizmy wywierania wpływu to⁴³:

Zaangażowanie w działania - jeżeli w realizację jakiś działań włożyliśmy dużo wysiłku, to nawet, jeśli koszty przekraczają znacznie wstępne założenia, zaczynamy postrzegać wszystko w sposób sprzyjający kontynuacji podjętego wyzwania.

Słuszność - w słuszności danego pomysłu utwierdza nas poparcie innych.

Lubienie - jedną z najskuteczniejszych dróg wywarcia wpływu na innych jest oczywiście wzbudzenie w nich sympatii.

Wzajemność - gdy dajemy coś bezinteresownie od siebie, uzyskujemy wiele więcej w zamian. Dzieje się tak, ponieważ uzyskanie jakiegoś dobra, obliguje odbiorcę do odwdzięczenia się za hojność.

Niedostępność - Stara to prawda, że wartość posiadanych rzeczy odczuwamy dopiero po ich stracie. Aby zaostrzyć apetyt niedostępność danego dobra musi pojawić się nagle i wynikać z tego, że pożądamy go inni.

2. Metoda harcerska

U schyłku XIX wieku, w Anglii powstał nowy system wychowania młodzieży, zwany scoutingiem. W ówczesnych latach stał się upragnioną odpowiedzią na liczne problemy z organizacją czasu wolnego dzieci i trafiał dokładnie w sedno ich potrzeb rozwojowych. Twórcą nowego ruchu był generał Robert Baden-Powell. Swoją pracę zaczął od wydania książki pod tytułem „Scouting for boys”, napisanej w duchu patriotyzmu, będącego podstawą idei scoutingu. Słowa, które kieruje do odbiorców na wstępie, stanowią swoiste uzasadnienie potrzeby istnienia świeżo powstałej organizacji: „Przypuszczam, że każdy z was, chciałby, w ten lub inny sposób, pomóc ojczyźnie.

⁴³ Bogdan Wojciszke, Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s. 255-266.

Najłatwiej może tego dokonać, przez zostanie scoutem”⁴⁴. Niedługo później książka ta zostaje przetłumaczona na język polski. Dokonuje tego przyszły twórca harcerstwa, Andrzej Małkowski, który zafascynowany ideą scoutingu, dostosował ją do realiów kraju przenosząc na grunt polski. Tak oto powstaje jeden z najbardziej znanych systemów wychowania młodzieży, który za pomocą gry, uczy podopiecznych zasad rycerskości.

Jak pisze Małkowski: „Powell nazywa swoich scoutów spadkobiercami szczytnych idei i bohaterskich tradycji dawnych błędnych rycerzy - ale równocześnie każe naśladować ich moralne przepisy i ich dzielność”⁴⁵. Czasy się jednak zmieniają. Nie ma już walk o ojczyznę, o kulturę czy szczytne idee. Harcerstwo jednak pozostaje niemalże identyczne jak sprzed lat. W wychowaniu dąży stale do ideału, niosąc w świat, z pokolenia na pokolenie podstawowe zasady: służby, braterstwa i pracy nad sobą⁴⁶. Kierując się przy tym Prawem i Przysiężeniem Harcerskim.

Metoda harcerska to przede wszystkim jedność celów i środków, oparta na zainteresowaniach dzieci. Są one, bowiem motorem działań młodych ludzi. Dzięki nim podejmują wyzwania rozwojowe z wielkim optymizmem i zapałem. Metodę harcerską najlepiej ujmuje obrazowe porównanie Baden-Powella: „Jeśli chcecie zdobyć wpływ na chłopców, podobni jesteście rybakowi, który chce złowić rybę. Jeśli jako przynęty użyjecie czegoś, co lubicie sami, nie złowicie wiele. Trzeba użyć jako przynęty tego, co lubi ryba”⁴⁷. Zadaniem wychowawcy jest, więc na gruncie zainteresowań dziecka, zaszcześcić harcerskie ideały. Powinien, więc podsuwać jak najwięcej wiadomości i pomysłów, elastycznie dopasowując się do potrzeb podopiecznych. Dzięki temu

⁴⁴ Andrzej Małkowski, *Scouting jako system wychowania młodzieży*, Lwów 1911, I. Związkowa Drukarnia we Lwowie, s. 6.

⁴⁵ Op. cit., s. 7.

⁴⁶ Statut Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1998, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty, s. 5.

⁴⁷ Robert Baden-Powell, *Scouting dla chłopców* (tłumaczenie „Scouting for boys”), Katowice 1938, s. 290.

dziecko będzie mogło wybrać dla siebie najodpowiedniejsze z nich. Wspiera to kreowanie jego indywidualności i zachęca do samorozwoju.

Metodyka harcerska ewoluuje z biegiem lat. I tak początkowo głównymi jej składnikami były gra, system małych grup (zastęp), przyroda, obóz oraz stopnie i sprawności harcerskie⁴⁸. Obecnie zaś dzieli się na **Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie**, **system małych grup**, **uczenie w działaniu** oraz **stałe doskonalony i pobudzający do rozwoju program**⁴⁹. Czasami można się jednak jeszcze spotkać z popularnym, prawie obrzędowym wzorem⁵⁰

$$M_h = \frac{2s + O + Z}{G}$$

M_h - Metodyka harcerska

$2s$ - Stopnie i sprawności harcerskie

O - Obrzędowość

Z - Zastęp (system małych grup)

G - Gra

Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie - stanowią fundamenty pracy wychowawczej z podopiecznymi, z nich wynikają cele wychowawcze. Są przyjmowane jako niekwestionowany system wartości, którego zapisy są przyjmowane wprost.

System małych grup (zastęp) - Zastęp to najmniejsza z grup w strukturze ZHP. Składa się z 3-8 rówieśników, z których jeden pełni rolę przywódcy - zastępowego. Zarówno grupa jak i osoba stojąca na jej czele, dobrana jest według sympatii. W tym właśnie tkwi jej moc wychowawcza. Stanowi ona odpowiednik naturalnej „paczki”, która jest zjawiskiem charakterystycznym zarówno dla średniego dzieciństwa, jak i

⁴⁸ Aleksander Kamiński, Nauczanie i wychowanie metodą harcerską, Warszawa 2001, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, s. 28.

⁴⁹ Szkolenie z nowej metodyki harcerskiej, Gdańsk 2004, w zbiorach autora.

⁵⁰ Marek Kudasiewicz, Obrzędowy piec, Warszawa 1998, Wydawnictwo Drogowskaszów, s. 23.

okresu dorastania. Różnicuje ją tylko podsunięty przez instruktorów „skautowy styl życia, owiany atmosferą harcerskiego prawa”⁵¹.

Uczenie w działaniu, niegdyś gra - jak mówił twórca scoutingu: „Zastanówcie się nad tym, czego chcecie nauczyć waszych chłopców, a potem wymyślcie zabawy, za pomocą których mogliby oni ćwiczyć się w tym, o co wam chodzi”⁵². To właśnie jest kluczem do wychowania harcerskiego - nauka przez zabawę dostosowaną do potrzeb wychowanka, opartą na jego zainteresowaniach.

Stale doskonalony i pobudzający do rozwoju program - zależnie od grupy wiekowej program przygotowywany jest przez drużynowego, bądź całą drużynę. Powinien być zawsze pisany indywidualnie dla każdej drużyny i oparty o główną formę aktywności danego pionu harcerskiego.

Metodę harcerską realizujemy za pomocą instrumentów metodycznych (stopnie i sprawności) oraz odpowiedniej organizacji pracy drużyny (zorganizowanie do działania, rola drużynowego, inne charakterystyczne formy pracy⁵³).

Stopnie i sprawności - Są swoistym uporządkowaniem oddziaływań wychowawczych. „Dla harcerki i harcerza stopień jest wyzwaniem, przeszkodą do pokonania, może nawet swoistym celem interesującym dlatego, że jego osiągnięcie jest powszechnie dostrzeżone i akceptowane”⁵⁴. Zachęcają podopiecznych do działania i samokształcenia. Stopnie dostosowane zostały do wieku i potrzeb wychowanków:

- Zuchy: zuch ochoczy, zuch sprawny, zuch gospodarny
- Harcerze: ochotniczka-młodzik, tropicielka-wywiadowca
- Harcerze starsi: pionierka-odkrywca, samarytanka-ćwik

⁵¹ Aleksander Kamiński, Nauczanie i wychowanie metodą harcerską, Warszawa 2001, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, s. 29.

⁵² Robert Baden-Powell, Scouting dla chłopców (tłumaczenie „Scouting for boys”), Katowice 1938, s.341.

⁵³ Szkolenie z nowej metodyki harcerskiej, Gdańsk 2004, w zbiorach autora.

⁵⁴ Związek Harcerstwa Polskiego, Główna Kwatera, Stopnie i sprawności harcerskie, Harcerskie biuro wydawnicze „HORYZONTY”, s. 7.

- Wędrownicy: harcerka/harcerz orli, harcerka/harcerz Rzeczypospolitej

Stanowią wyzwanie, podniesienie poprzeczki rozwojowej i dążenie do poszerzenia swoich granic. Dziecko samo stawia sobie cele i z czasem je realizuje. Sprawności to doskonalenie się w różnych dziedzinach. Jak również poszukiwanie zainteresowań i wykrywanie swoich uzdolnień.

Metodyka harcerska dostosowana jest do wieku i potrzeb dzieci. O ile główne jej elementy są takie same, o tyle szczegółowe znacznie zróżnicowane. Wyróżniamy, zatem 4 podstawowe rodzaje drużyn: zuchowa - klasy 1-3 szkoły podstawowej, harcerska - klasy 4-6 szkoły podstawowej, starszoharcerska - klasy 1-3 gimnazjum, wędrownicza - od 1 klasy szkoły średniej do 25 lat.

Metodyka zuchowa⁵⁵

Gromada kieruje się Prawem i Obietnicą Zucha.

System małych grup - zuchy podzielone są na szóstki dziewcząt i chłopców, na czele których stoją szóstkowi. Struktura ta obowiązuje tylko na zbiórkach gromady.

Uczenie w działaniu - w przypadku zuchów charakterystyczną formą aktywności jest zabawa w coś lub kogoś.

Instrumenty metodyczne - gwiazdki zuchowe (stopnie) realizowane są przy aktywnym wsparciu drużynowego, przybocznych i rodziców. Zastosowano tu system trzech stopni trudności: zuch ochoczy, zuch sprawny i zuch gospodarny. Sprawności zdobywane są indywidualnie lub zespołowo przez całą gromadę. Dzięki temu dziecko ma szansę nauczyć się samodzielności i pracy w grupie.

Działanie drużyny - latem dzieci jadą na kolonię zuchową, która jest planowana i organizowana wyłącznie przez drużynowego i przybocznych. Gromada pracuje całością w formie systematycznych zbiórek. Drużynowy, zaś jest wodzem w zabawie,

⁵⁵ Op. cit.

inspiruje ją i koordynuje jej przebieg. Inne formy pracy z zuchami to: zabawa tematyczna, zwiad zuchowy, gawęda, piosenka i płaś, zuchowe zwyczaje, obrzędy i tajemnice, majsterka, zuchowy teatr, pożyteczne prace, gry i ćwiczenia. Niezwykle ważnym, charakterystycznym dla zuchów, elementem zbiórek jest tak zwany Krąg Rady, na którym każde dziecko ma prawo głosu. To właśnie podczas niego zapadają decyzje dotyczące życia gromady oraz rozstrzygane są wszelkie powstałe sytuacje konfliktowe.

Metodyka harcerska⁵⁶

Drużynę obowiązuje oczywiście Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie.

System małych grup - drużyna dzieli się na zastępy chłopców i dziewcząt, prowadzone przez zastępowych.

Uczenie w działaniu - główną formą aktywności harcerzy jest gra rozumiana jako działanie zespołowe w zastępach i towarzyszące temu współzawodnictwo.

Instrumenty metodyczne - stopnie dopasowane do tej kategorii wiekowej to: ochotniczka/młodzik oraz tropicielka/wywiadowca. Zadania z nimi związane harcerze realizują głównie przez aktywny udział w drużynie. Oprócz stopni zdobywać można także sprawności jedno i dwu gwiazdkowe oraz realizować tak zwane zadania zespołowe.

Działanie drużyny - podsumowaniem całorocznej pracy harcerzy jest samodzielny programowo obóz letni, zaplanowany przez drużynę. Drużyna pracuje podczas regularnie odbywających się zbiórek całości i zbiórek zastępów, na których obowiązuje przemienność form. Drużynowy jest przywódcą i autorytetem. Charakterystyczne formy pracy z harcerzami to: gra terenowa, gra w harcówce, biwak,

⁵⁶ Op. cit.

zwiad, ognisko, zbiórka tematyczna, bieg harcerski. Działa w niej Rada Drużyny i często zastęp zastępowych.

Metodyka starszoharcerska⁵⁷

Harcerzy starszych obowiązuje Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie.

System małych grup - harcerze starsi pracują w zastępach dziewcząt i chłopców, na czele których stoją zastępowi. Na czas niektórych zadań tworzone są także grupy zadaniowe.

Uczenie w działaniu - charakterystyczną formą aktywności harcerzy starszych jest poszukiwanie, rozumiane jako przewartościowywanie dotychczasowego sposobu patrzenia na świat i autorytety.

Instrumenty metodyczne - stopnie starszoharcerskie to: pionierka/odkrywca oraz samarytanka/ćwik. Inną formą rozwoju są sprawności dwu i trzy gwiazdkowe oraz tak zwane projekty.

Działanie drużyny - obóz letni stanowi podsumowanie całorocznej pracy drużyny i planowany jest przez wszystkich jej członków. Może być zwykły, tematyczny lub zagraniczny. Drużyna pracuje na regularnie prowadzonych zbiórkach drużyny i ziórkach zastępu oraz w niektórych przypadkach za pomocą grup zadaniowych. Drużynowy pełni rolę przewodnika w poszukiwaniu. Dla tej kategorii wiekowej dopasowane są następujące formy pracy: wycieczka, zwiad, różnorodne formy dyskusyjne, zbiórka tematyczna, zajęcia specjalnościowe. Istotną rolę odgrywa Rada Drużyny, która decyduje o programie i działaniach drużyny.

Metodyka wędrownicza⁵⁸

Wędrowników obowiązuje Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie oraz Kodeks Wędrowniczy.

⁵⁷ Harcerki i harcerze starsi. Zarys metodyki, Związek Harcerstwa Polskiego, [Warszawa 2004]

⁵⁸ Szkolenie z nowej metodyki harcerskiej, Gdańsk 2004, w zbiorach autora.

System małych grup - drużyna, w zależności od ilości członków, może podzielić się na zastępy wędrownicze 4-7 osobowe lub, gdy zajdzie taka potrzeba, na patrole zadaniowe. Na czele zastępów stoją zastępowi, wybierani przez kolegów. W przypadku drużyn wędrowniczych występuje koedukacja.

Uczenie w działaniu - głównym zadaniem wędrowników jest służba realizowana wewnątrz organizacji i poza nią. Każdy wędrownik odpowiada za pewien obszar działalności drużyny.

Instrumenty metodyczne - dla wędrowników przygotowane są następujące stopnie: Harcerka/Harcercz Orli i Harcerka/ Harcerz Rzeczypospolitej oraz stopnie instruktorskie - Przewodnik, Podharcemistrz, Harcmistrz. Innymi formami aktywności i samokształcenia są sprawności trzy gwiazdkowe, uprawnienia, odznaki, znaki służb.

Działanie drużyny - obóz powinien być samodzielny, organizowany i przeprowadzany aktywnie przez całą drużynę. Program wyjazdu powinien być ambitny, stawiać na wyczyn, stwarzać szansę sprawdzenia własnych możliwości. Regularność zbiórek nie jest konieczna. Drużynowy staje się liderem i koordynatorem działań wszystkich członków drużyny. Charakterystycznymi formami pracy są: głównie formy dyskusyjne (kuźnice, sesje popularnonaukowe, sejmiki, sąd nad..., itp.), formy doskonalące (warsztaty, kursy), gry strategiczne i negocjacyjne. Istotą wszelkich działań jest współpraca z innymi zespołami wędrowniczymi. Zasady działania reguluje konstytucja drużyny (także wybór i obowiązki drużynowego i Rady Drużyny).

Podsumowanie

W powyższym rozdziale omówiono dwie metody: pracy w grupie i harcerską. Poruszono także temat mechanizmów wpływu grupy na jednostkę. Jest to rozdział czysto teoretyczny, opisujący ideał, do którego każdy z drużynowych powinien dążyć. Sytuacja jednak wymaga czasami zastosowania w praktyce pewnych zmian. Nie oznacza to zawsze odejścia od metody, ale może. Instruktorzy, zatem muszą być czujni i weryfikować kilkakrotnie swoje plany, aby nie podjąć złych decyzji.

ROZDZIAŁ IV

Z doświadczeń 8 Gdańskiej Drużyny Harcerskiej im.

Morskiego Dywizjonu Lotniczego.

Poniższy rozdział poświęcony jest różnym formom aktywności harcerskiej w ciągu roku szkolnego. Napisany został na podstawie pracy 8 Gdańskiej Drużyny Harcerskiej im. Morskiego Dywizjonu Lotniczego, działającej przy szczepie im. Polskich Skrzydeł w hufcu Gdańsk-Wrzeszcz-Oliwa. W pierwszym podrozdziale dokonano prezentacji 8GDH i podano przykładowy dwuletni plan zbiórek drużyny wędrowniczej, której członkowie mają się w niedalekiej przyszłości stać wychowawcami. Część ze spotkań została już przeprowadzona z powodzeniem, reszta istnieje na razie jako konspekt przyszłej pracy drużyny. Kolejny podrozdział ma na celu ukazanie możliwości różnych form aktywności śródrocznej, na przykładzie pomysłów i działań 8GDH. Wszelkie konspekty zawarte w poniższym rozdziale stanowią jedynie część propozycji wybranych z „morza” możliwości. Nie należy ich, zatem uważać za konieczne i jedyne, tylko na ich podstawie postarać się o wymyślenie własnych.

1. Plan zbiórek i krótka prezentacja drużyny

8 GDH jest jedyną działającą w szczepie im. Polskich Skrzydeł i jedną z niewielu w hufcu, drużyną wędrowniczą. W jej skład weszły tak zwane „biskopcy”, czyli osoby nieposiadające krzyża harcerskiego. W związku z tą sytuacją drużynowa i przyboczny nie zostali wybrani drogą głosowania, tylko sami zebrali drużynę. Obecne pokolenie 8GDH rozpoczęło swoją działalność w październiku 2003 roku. Mimo, iż część podopiecznych nie ukończyła jeszcze 16 lat, prowadzona jest metodą wędrowniczą. Cel końcowy stanowi usamodzielnienie młodzieży, przejęcie przez nich drużyny oraz stworzenie nowego pokolenia kadry w szczepie. Dwu letni program

wychowawczy ma przyszłych instruktorów wprowadzić w tajniki pracy z dziećmi i w obowiązki wychowawcy⁵⁹.

ROK PIERWSZY

ZBIÓRKA I

- Zabawa integracyjna (np. zabawne kalambury)
- Ustalenia drużyny: częstotliwość zbiórek, siatka alarmowa, propozycje działalności, tematyka zbiórek, cel główny, itp.) - dyskusja, głosowanie.

ZBIÓRKA II

- Podział funkcji w drużynie - głosowanie
- Wspólne spisanie konstytucji drużyny oraz zawartego w niej kontraktu zobowiązań.

ZBIÓRKA III

- Drama uświadamiająca obecność i istotę obrzędów w każdej kulturze.
- Dyskusja i pogadanka na temat roli obrzędów w drużynie
- Pomysły na obrzędy drużyny

ZBIÓRKA IV

- Piesza, leśna wędrowka na działkę
- Budowanie i rola stosów ogniskowych
- Grill i luźne rozmowy

ZBIÓRKA V

- Nauka nowych piosenek
- Spotkanie z rodzicami: opis dziecka przez rodzica, czego rodzic oczekuje od harcerstwa?
- Świeczkowisko z rodzicami

⁵⁹ Książka pracy drużyny 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.

ZBIÓRKA VI

- Struktura ZHP, skład i zadania komendy hufca
- Sznury funkcyjne
- Rozpoczęcie wielkiego między zbiórkowego biegu harcerskiego.

ZBIÓRKA VII

- Rodzaje map i sposób ich odczytywania
- Zajęcia praktyczne - tworzenie szkiców, przygotowywanie biegów.

ZBIÓRKA VIII

- Podsumowanie i weryfikacja wielkiego biegu harcerskiego, omówienie pracy w patrolach
- Przygotowanie do Hufcowego Festiwalu Piosenki.

ZBIÓRKA IX

- Podstawowe elementy metodyki harcerskiej
- Szczegółowa metodyka harcerska drużyn zuchowych, harcerskich, starszoharcerskich i wędrowniczych.

ZBIÓRKA X

- Jak powinno się pracować w grupie, a jak z grupą? - Dyskusja
- Zasady pracy w grupie i z grupą

ZBIÓRKA XI

- Jak pakujemy plecak i co w nim musi się znaleźć na rajd, biwak i obóz?
- Przygotowanie zadań rajdowych

ZBIÓRKA XII, XIII i XIV

- Zajęcia utrwalające różne dziedziny wiedzy harcerskiej, przygotowane przez patrole z wielkiego biegu harcerskiego.

ZBIÓRKA XV

- Biwak drużyny połączony ze zdobywaniem odznaki OTP.

ZBIÓRKA XVI

- Test sprawdzający poddanie się wpływowi grupy rówieśniczej
- Sposoby wpływu na jednostkę za pomocą grupy

ZBIÓRKA XVII

- Konspekty zbiórek dla różnych grup wiekowych - zajęcia praktyczne

ZBIÓRKA XVIII

- Przygotowanie do HAL
 - Propozycje programowe na obóz
-

Powyższa część planu została pomyślnie zrealizowana w 8GDH, w roku szkolnym 2003/2004. Harcerze chętnie uczęszczali na spotkania i wykazywali zainteresowanie prezentowanymi tematami zbiórek. Wiedza przekazywana stopniowo w miłej atmosferze, przy rozbudowanej ilości form oraz w otoczeniu obrzędów była łatwo przyswajana przez podopiecznych. Warto jednak zwrócić uwagę, że przy informacjach dotyczących okresu rozwojowego słuchaczy lub zjawisk, którym sami ulegają, przekaz spotykał się z niedowierzaniem, a u niektórych z zaprzeczaniem. W związku z powyższym należy powtórzyć materiał w przyszłości i potwierdzić go na przykładzie innych osób.

ROK DRUGI

ZBIÓRKA I

- Podsumowanie obozu
- Propozycje i plan pracy na rok harcerski

ZBIÓRKA II

- Śpiewanki przy ognisku - święto pieczonego ziemniaka

ZBIÓRKA III

- Otwarcie hufcowego Klubu Uaktywniania Ludzi Twórczych - zapoznanie z nowymi ludźmi, zasady działania
- Co możemy zrobić dla hufca?

ZBIÓRKA IV

- Rozwój dziecka w okresie średniego dzieciństwa

ZBIÓRKA V

- Rozwój dziecka w okresie dorastania

ZBIÓRKA VI

- Test projekcyjny
- Metody diagnozy dziecka

ZBIÓRKA VII

- Jak pisać roczne plany i pojedyncze konspekty zbiórek?
- Tworzenie przykładowych planów rocznych dla różnego rodzaju drużyn

ZBIÓRKA VIII

- Możliwości samorozwoju w harcerstwie
- Roczne plany samorozwoju

ZBIÓRKA IX

- Służba wędrowników
- Znaki służb

ZBIÓRKA X

- Plany imprez dla środowiska
- Przygotowanie imprez dla środowiska

ZBIÓRKA XI, XII i XIII

- Zajęcia przygotowane przez członków drużyny na dowolne tematy

ZBIÓRKA XIV

- Biwak drużyny połączony ze zdobywaniem odznaki OTP.

ZBIÓRKA XV

- Przypomnienie wiadomości na temat okresów rozwojowych dzieci - zbiórka przygotowana przez drużynę

ZBIÓRKA XVI

- K.O.P. dla instruktora

ZBIÓRKA XVII i XVIII

- Zaplanowanie tematyki obozu i wystroju.
- Napisanie planu obozu
- Przygotowanie do obozu

Należy także koniecznie pamiętać o tym, aby co roku przedstawić skrótowy roczny plan działania drużyny dyrektorze szkoły, w której znajduje się nasza harcówka. Wygląda on nieco inaczej niż ten w naszej książce pracy. Jest raczej ogólnym zarysem działań drużyny. Oto przykład⁶⁰:

PROGRAM ROCZNEJ PRACY WĘDROWNICZEJ 8 GDH

CEL: WDROŻENIE DO PRACY W SYSTEMIE DRUŻYNY WĘDROWNICZEJ

ZAMIERZENIA:

1. Zapoznanie z podstawowymi technikami harcerskimi
2. Wprowadzenie na drogę harcerską
3. Służba innym
4. Indywidualny rozwój
5. Przygotowanie do pracy instruktorskiej

⁶⁰ Materiały programowe 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.

ZADANIA DO REALIZACJI:

Ad.1

- samarytanka
- łączność
- terenoznawstwo
- historia harcerstwa
- survival

Ad.2

- obrzędowość harcerska
- symbolika ZHP
- organizacja wyjazdów i zajęć
- struktura, prawa i statut ZHP
- śpiewnik harcerski

Ad.3

- wolontariat
- praca na rzecz środowiska harcerskiego
- praca na rzecz środowiska społecznego
- praca na rzecz środowiska naturalnego

Ad.4

- rozwój zainteresowań
- nakierowanie na drogę wyboru zawodu
- moje miejsce w społeczeństwie
- samokształcenie

Ad.5

- praca z dziećmi
- rozwój dziecka
- praca w grupie
- metoda harcerska / Aleksander Kamiński
- odpowiedzialność wychowawcy
- konsekwencja w działaniu
- dobry przykład

NABÓR: styczeń 2004

ZBIÓRKI: 2x w miesiącu / niedziele

Jak łatwo zauważyć powyższy plan dopasowany jest do pierwszej części zbiórek, w związku z czym został nie tylko zaakceptowany przez dyrekcję, ale również zrealizowany. Zawiera on kierunki działań drużyny, czyli mówi o tym, co chce ona osiągnąć i wcielić w życie w danym roku harcerskim.

2. Inne formy aktywności drużyny

Służba w środowisku

- Służba wewnątrz organizacji to pomoc nie tylko najbliższemu środowisku, ale również hufcowi czy nawet chorągwi. Drużynowa i przyboczny 8GDH założyła od października 2004 roku Klub Uaktywniania Ludzi Twórczych, którego jednym z celów będzie właśnie przygotowywanie różnego rodzaju imprez dla szerszego grona harcerzy. Rdzeniem nowego tworu ma być cała 8GDH, co ułatwi im służbę na rzecz hufca i chorągwi, resztę członków mają stanowić wszyscy chętni do działania⁶¹.
- Wędrownicy jako przykład i autorytet w szczepie mogą zaangażować się w przeprowadzanie zbiórek, szkoleń, biegów, itp. dla młodszych drużyn.

Służba poza harcerstwem

- Jednym z przykładów służby społeczeństwu jest wolontariat. Wiele fundacji z chęcią przyjmie pomoc od harcerzy. W 2003 roku 8GDH, w związku ze świętem Halloween przeprowadziła zabawy dla dzieci z fundacji dla dzieci niedosłyszących⁶².
- Miłym gestem, w przypadku wierzącej drużyny jest utrzymanie tradycji wartowania przy Grobie Pańskim w Wielką Sobotę.
- Warto także, w ramach szacunku dla przeszłości, zaopiekować się wybranym miejscem pamięci lub zabytkiem. 8GDH w roku harcerskim 2004/2005 zamierza zadbać o zabytkowy dom harcerza, znajdujący się w Szymbarku⁶³.

⁶¹ Karta próby na stopień podharcemistrzyni, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.

⁶² Kronika drużyny 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.

⁶³ Książka pracy drużyny 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.

Kształcenie w drużynie

- Drużyna może razem rozwijać zdobywając wspólnie:
 - odznaki, na przykład OTP, GOT
 - uprawnienia
 - znaki służb
 - specjalność
- Drużynowy może również organizować dla patroli wszelakie biegi tematyczne, imprezy na orientację oraz zadawać zadania między zbiórkowe uzupełniające braki w wiedzy, lub będące przypomnieniem poznanych wcześniej zagadnień. Przykład: 8GDH została utworzona z młodzieży niedziałającej wcześniej w harcerstwie, dlatego należało wpoić im wiedzę z technik harcerskich od podstaw. W związku z tym drużynowa i przyboczny zorganizowali bieg trwający cztery tygodnie, podczas którego patrole otrzymywały w różny ciekawy sposób (tajemniczy łącznik, ukryta na mieście koperta, itp.) zadania do wykonania. Polecenia dotyczyły właśnie wiedzy harcerskiej, a młodzież na własną rękę musiała znaleźć odpowiedzi i wyszkolić się z różnych technik⁶⁴.
- Znakomicie jest również, gdy każdy podopieczny znajdzie coś, co go interesuje i zacznie się w tym specjalizować. W ten sposób drużyna składać się będzie z ekspertów w różnych dziedzinach, co podnosi jej autorytet i kwalifikacje.

⁶⁴ Op. cit.

Plan zarobkowy

Drużyna wędrownicza powinna mieć swój plan zarobkowy. Pozwala to na usamodzielnienie młodzieży oraz wpojenie podopiecznym szacunku do pracy i jej efektów. Pomysły mogą być różne, 8GDH w roku harcerskim 2003/2004 przeprowadziła następujące akcje⁶⁵.

- Pakowanie produktów w hipermarketach
- Roznoszenie ulotek i promocja produktu

Postarano się także o sponsora, który za niewielką pomoc w promowaniu firmy udziela wsparcia finansowego.

Integracja

- Więzy w drużynie można zacieśnić za pomocą obrzędów harcerskich, lub wspólnych spotkań niezwiązanych z działalnością drużyny. Przykład może stanowić tradycja 8GDH. Głosi ona, że w każdy piątek trzynastego wszyscy spotykają się pod pomnikiem Neptuna w Gdańsku, o godzinie 17:00, po to, aby wspólnie spędzić popołudnie na luźnych rozmowach⁶⁶.

⁶⁵ Op. cit.

⁶⁶ Kronika drużyny 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.

Podsumowanie

Podstawowe komponenty działalności drużyny wędrowniczej, szkolonej na przyszłą kadrę to: służba, nauka zasad pracy z dziećmi i obowiązków instruktora oraz samorozwój. Jak wynika z powyższego rozdziału, pomysłów na ich realizację jest mnóstwo, wystarczy tylko usiąść i wspólnie się zastanowić. Przedstawione propozycje to zaledwie niewielka próbka możliwości, lecz mogą one stanowić punkt wyjścia dla niedoświadczonych drużyn i drużynowych, lub też stać się inspiracją do własnych pomysłów. Należy jednak pamiętać, aby żaden z głównych komponentów nie został zaniedbany, albo, co gorsza pominięty. Wszystkie, bowiem są równie ważne i tylko ich harmonijny, równoległy rozwój może dać w ostatecznym wyniku pożądany rezultat - wykształcić instruktora będącego dobrym opiekunem i odpowiedzialnym wychowawcą.

ZAKOŃCZENIE

Gdy wszyscy znaleźliśmy się w harcówce o umówionej godzinie, drużynowa dała znak, że czas już rozpocząć zbiórkę. Opowiadała historie z dawnych lat, o tym, jakie były czasy, kiedy sama należała do drużyny. Przede wszystkim jednak mówiła o obrzędowości. Snuła historie o dziwnych, tajemniczych zwyczajach i ich znaczeniu. Siedzieliśmy wszyscy w mundurach na brzoźowych pieńkach wsłuchani w piękne opowieści. Otaczał nas szczególny klimat wytworzony przez wnętrze naszej harcówki i oczywiście temat zbiórki. Na ścianach wisiały dyplomy, proporce, rysunki, pamiątki i inne pozostałości po wcześniejszych pokoleniach szczepu. W pewnym momencie drużynowa zakończyła opowieść i powiedziała:

- Niech każdy z was napisze na kartce swoje największe wady i zawiąże na chuście odpowiednią liczbę supełków, aby je upamiętnić. Kiedy tylko pozbędzie się jakiejś z nich, może rozwiązać supełek. Taki będzie pierwszy obrzędowy zwyczaj naszej drużyny.

Pamiętam, że zapisałam wtedy dwie wady: spóźnialstwo i bałaganiarstwo i zaraz po zbiórce zabrałam się do pracy. Niezwykle istotne było dla mnie stanięcie na wysokości zadania, nie mogłam pozwolić, aby druhna się na mnie zawiodła. W ciągu nie całego miesiąca mogłam rozwiązać pierwszy supeł i byłam z tego powodu ogromnie dumna. Moja mama zaś powiedziała:

- Tyle razy cię prosiłam abys sprzątała pokój i dopiero druhna była zdolna cię do tego namówić i to już za pierwszym razem.

Potem uśmiechnęła się i wyszła z pokoju, a ja pobiegłam na kolejną zbiórkę.

Przytoczona historia pokazuje jak wielkie znaczenie ma stopień instruktorski i jak silnie sugestywna jest metoda harcerska. Drużynowy, od momentu wstąpienia dziecka do drużyny, staje się dla niego wzorem do naśladowania, autorytetem.

Podopieczny podziwia instruktora, naśladuje i robi wszystko, aby go nie zawieść. Wychowawca zaś musi dołożyć wielu starań dla utrzymania owej zależności. Wbrew pozorom nie jest to jednak takie łatwe, jak mogłoby się wydawać. Nie wystarczy, bowiem ładnie opowiadać i posiadać podkładkę pod krzyżem harcerskim, czy granatowy sznur. Trzeba posiadać odpowiednią wiedzę, stanowić żywy przykład ideału i przede wszystkim pamiętać, że: „... żadna metoda i żadna technika nie jest w stanie zastąpić żywej, twórczej osobowości nauczyciela przejętego życzliwością do uczniów i chęcią do swojej pracy. Najlepsza metoda w rękach człowieka obojętnego lub niezdolnego nic nie daje; gorzej - daje wyniki opłakane. Metody same przez się to martwe schematy. Dopiero w duszy człowieka, który się jakąś metodą zainteresował, zrozumiał ją, ogrzał żarem swego serca i ożywił wyobraźnią, dopiero w duszy ludzkiej powstaje cud ożywienia się martwej konstrukcji: metoda staje się wówczas czynnikiem twórczym, zdolnym wywołać oddźwięki w innych sercach i umysłach. Oddźwięki tym bardziej płodne, im zdolniejszy jest człowiek, który ją stosuje”⁶⁷.

Zaprezentowana praca po krótko przybliżyła nam podstawy wiedzy, obowiązki, osobowość, możliwości oraz praktyczne działania instruktora Związku Harcerstwa Polskiego. Stanowi przypomnienie i podsumowanie najistotniejszych wiadomości wykładanych na Kursie Drużynowych. Porusza temat osobowości wychowawcy i zagrożeń z nią związanych. Przedstawia także możliwości samorozwoju i dalszej działalności na drodze instruktorskiej. Wreszcie zaś podaje nam gotowe pomysły i przykłady pracy z drużyną starszoharcerską lub wędrowniczą, której członkowie mają w niedalekiej przyszłości stać się wychowawcami. Mimo to oczywiście nie wyczerpuje ona pełni tematu. Aby tak się stało, musiałaby zawierać chociażby rozdziały o obrzędowości, metodach pisania konspektów, finansach, organizacji wyjazdów, itd. Z

⁶⁷ Aleksander Kamiński, *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 2001, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, s. 11.

uwagi jednak na charakter pracy i na próbę zarysowania głównego problemu, autor nie zagłębia się w szczegóły, przedstawia tylko te informacje, które jego zdaniem stanowią istotę zagadnienia i mogą okazać się niezwykle pomocne młodym wychowawcom oraz zmusić do rozmyślań starszych instruktorów.

Bibliografia

Źródła niedrukowane:

1. Karta próby na stopień podharcemistrzyni, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.
2. Kronika drużyny 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.
3. Książka pracy drużyny 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.
4. Kurs Instruktorów Teatralnych, Sielcia 2001, w zbiorach autora.
5. Materiały programowe 8GDH, Gdańsk 2003, w zbiorach autora.
6. Program autorski, Magdalena Boczoń, Październik 2003.
7. Szkolenie z nowej metodyki harcerskiej, Gdańsk 2004, w zbiorach autora.

Źródła drukowane:

1. Statut Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1998, Harcerskie Biuro Wydawnicze Horyzonty
2. Związek Harcerstwa Polskiego, Główna Kwatera, Stopnie i sprawności harcerskie, Harcerskie biuro wydawnicze „HORYZONTY”
3. Poradnik drużynowego gromady zuchowej, red. phm. Ewa Prędką, hm. Sławomir Rudziński, Warszawa 1997, Harcerskie Biuro Wydawnicze HORYZONTY
4. Harcerki i harcerze starsi. Zarys metodyki, Związek Harcerstwa Polskiego, [Warszawa 2004]

Literatura:

1. Baden-Powell Robert, Scouting dla chłopców (tłumaczenie „Scouting for boys”), Katowice 1938.
2. Dawid Jan Władysław, O duszy nauczycielstwa, Lublin 1997, Oddział Lubelski Stowarzyszenia „WSPÓLNOTA POLSKA”, s. 42.

3. Encyklopedia pedagogiczna, Red. Wojciech Pomykało, Warszawa 1997, Fundacja Innowacja.
4. Kamiński Aleksander, Nauczanie i wychowanie metodą harcerską, Warszawa 2001, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej.
5. Kozak Stanisław, Socjologia grupy, Gdynia 2000, Wyższa Szkoła Morska w Gdyni.
6. Kudasiewicz Marek, Obrzędowy piec, Warszawa 1998, Wydawnictwo Drogowskazów.
7. Małkowski Andrzej, Scouting jako system wychowania młodzieży, Lwów 1911, I. Związkowa Drukarnia we Lwowie.
8. Obuchowska Irena, Drogi dorastania, Warszawa 1996, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczna Spółka Akcyjna.
9. Oyster Carol K., Grupy, Poznań 2002, Zysk i S-ka Wydawnictwo.
10. Przetacznik-Gierowska Maria, M. Tyszkowa, Psychologia rozwoju człowieka, Warszawa 2003, Wydawnictwo Naukowe PWN.
11. Przetacznik-Gierowska Maria, Ziemowit Włodarski, Psychologia wychowawcza 2, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe PWN.
12. Szczepański Jan, Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa 1970, PWN
13. Tuner Jeffrey, Helms Donald B., Rozwój człowieka, Warszawa 1999, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
14. Tyszkowa Maria, Aktywność i działalność dzieci i młodzieży, Warszawa 1977, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
15. Wojciszke Bogdan, Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej, Warszawa 2002, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.

Metryczka Pracy

Problem i cel pracy - Problemem pracy stanowi brak odpowiedniego i stopniowego przygotowania harcerzy starszych do pełnienia roli wychowawcy. Główny cel zaś, to uświadomienie powyższego błędu i autorski program jego naprawy.

Metody i procedura badań - Najistotniejszą metodę badań stanowi obserwacja własna, jednakże zastosowano obszernie również krytyczną analizę literatury i dokumentów oraz niekiedy metody statystyczne w formie tabel.

Osoby badane (podmiot badań) - Podmiotem badań jest 8 Gdańska Drużyna Harcerska ze szczebu im. Polskich Skrzydeł, która stanowi próbną wersję pomysłu autora.

Ważniejsze wyniki - Po zastosowaniu rocznego planu zaproponowanych zbiorów stwierdzono, iż wiedza przekazywana stopniowo za pomocą różnorodnych form, jest łatwo przyswajana i owocuje pomysłowością w prowadzeniu zbiorów przez podopiecznych.

Wnioski - Zaprezentowany autorski plan przygotowywania harcerzy starszych do pełnienia roli instruktora sprawdza się w jego pierwszej części i jest godny uwagi.

O Ś W I A D C Z E N I E

Ja, niżej podpisany/na,

Magdalena Lidia Boczoń

studentka

Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej

oświadczam,

że przedkładaną pracę pt.

OD HARCERZA STARSZEGO DO INSTRUKTORA

napisałam samodzielnie.

Oznacza to, że przy pisaniu pracy, poza niezbędnymi konsultacjami, nie korzystałam z pomocy innych osób, a w szczególności nie zlecałam opracowania rozprawy lub jej istotnych części innym osobom ani nie odpisywałam tej rozprawy lub jej istotnych części od innych osób.

Jednocześnie przyjmuję do wiadomości, że gdyby powyższe oświadczenie okazało się nieprawdziwe, decyzja o wydaniu mi dyplomu zostanie cofnięta.

.....
miejsowość, data

.....
czytelny podpis